

Briuselis, 2015 m. gegužės 12 d.
(OR. en)

15584/2/14
REV 2

LIMITE

GENVAL 71
COPEN 287
DROIPEN 135
EUROJUST 199
ENFOPOL 363
JAI 879
COHOM 157
RELEX 933

PRANEŠIMAS

nuo: Pirmininkaujantios valstybės narės
kam: Bendrųjų klausimų ir vertinimų darbo grupei

Ankstesnio dokumento Nr.: 15584/1/14 GENVAL 71 COPEN 287 DROIPEN 135 EUROJUST 199 ENFOPOL 363 JAI 879 COHOM 157 RELEX 933

Dalykas: Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse vykdomos kovos su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus stiprinimas
– Tarybos išvadų projektas

I. Įvadas

1. Delegacijoms pridedama Tarybos išvadų dėl Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse vykdomos kovos su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus projekto patikslinta redakcija. Išvados buvo pristatytos ir pirmą kartą aptartos Bendrųjų reikalų ir vertinimų darbo grupės (GENVAL), kuriai Genocido tinklo sekretoriatas du kartus per metus teikia informaciją apie savo darbą, 2014 m. lapkričio 21 d. posėdyje. Šiame posėdyje keletas delegacijų paprašė žodžio, kad pabrėžtų šios temos svarbą¹. Iš valstybių narių gautos pastabos įtrauktos į patikslintą Tarybos išvadų projekto redakciją, pateiktą dokumento 15584/1/14 REV 1 priede.

¹ Dok. 16098/14 GENVAL 86.

- 2015 m. balandžio 29 d. posėdyje GENVAL darbo grupė pareiškė iš esmės pritarianti Tarybos išvadų projektui, pateiktam dok. 15584/1/14 REV 1, jei bus padaryti tam tikri FR pasiūlyti teksto pakeitimai, kuriems pritarė keletas delegacijų, taip pat išnašose nurodyta, kad UK nusprendė nedalyvauti priimant ir taikant Tarybos sprendimus 2002/494/TVR ir 2003/335/TVR.

II. Aplinkybės

- Genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai svarbūs visoms ES valstybėms narėms. Iš duomenų, susijusių su šių rūšių nusikaltimų tyrimu ir baudžiamuoju persekiojimu už juos, matyti tvirtas valstybių narių institucijų įsipareigojimas: ES teritorijoje 1 607 bylos baigtos nagrinėti ir, o tai yra dar svarbiau, 1 339 bylos šiuo metu nagrinėjamos (vyksta tyrimas arba teismo procesas)². Tikėtina, kad dėl šalimais vykstančio ginkluoto konflikto Ukrainoje ir dėl tebesitęsiančio konflikto Sirijoje ir Irake šie skaičiai išaugs.
- Valstybių narių piliečiai gali būti pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojai,³ aukos⁴ arba liudininkai, nepriklausomai nuo tų nusikaltimų geografinės vietos. Kita šių nusikaltimų ir valstybių narių sąsaja paaiškėja, kai trečiųjų valstybių piliečiai, susiję su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, yra valstybių narių teritorijoje – kaip svečiai, gyventojai arba prieglobsčio prašytojai / pabėgėliai⁵. Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai vykdyti ir valstybių narių teritorijoje⁶.

² 2014 m. lapkričio 30 d. duomenimis.

³ Valstybių narių piliečiai dalyvauja šiuo metu vykstančiuose konfliktuose Sirijoje ir Ukrainoje ir gali būti tiesiogiai susiję su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdymu. Kai kuriais atvejais asmenys atvyko į Europos Sąjungą kaip prieglobsčio prašytojai ir vėliau gavo vienos iš valstybių narių pilietybę. Tokiu būdu jie tapo piliečiais laikotarpiu nuo nusikaltimų įvykdymo iki momento, kai tapo įtariamaisiais.

⁴ Dėl neseniai virš Ukrainos numušto MH17 reiso civilinio lėktuvo pradėtas tarptautinis tyrimas dėl karo nusikaltimų. Dauguma šio įtariamo nusikaltimo aukų buvo valstybių narių piliečiai.

⁵ 2013 m. tarptautinės apsaugos Europos Sąjungoje prašė 50 495 asmenys iš Sirijos, o per pirmuosius tris 2014 m. ketvirčius šis skaičius beveik padvigubėjo ir sudarė 80 510 asmenų. Taip pat pastebėtas staigus prašymus pateikusių asmenų iš Ukrainos skaičiaus augimas.

⁶ Valstybių narių nacionalinės valdžios institucijos vis dar atlieka su Antrojo pasaulinio karo įtariamais nacių karo nusikaltėliais susijusius tyrimus, taip pat tiria šaltojo karo metu totalitarinių komunistinių režimų vykdytus nusikaltimus ir XX a. paskutinį dešimtmetį Balkanuose vykdytus nusikaltimus.

Genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai dažni ginkluotų konfliktų ar civilinių krizių metu ir su jais būna susiję vykdytojai, liudininkai ir, svarbiausia, aukos. Dėl šių aplinkybių tyrimui ir baudžiamajam persekiojimui kyla ypatingų sunkumų, kuriuos kartais padidina tai, kad tyrimai dažnai vykdomi už ES ribų ir, kadangi šių rūšių nusikaltimams netaikomas senaties terminas, tyrimai gali būti vykdomi praėjus daugeliui metų nuo nusikaltimo įvykdymo.

III. ES genocido tinklas ir teisinės priemonės

5. Pastaraisiais metais padaryta didelė pažanga: sukurtos specializuotos policijos ir (arba) prokurorų grupės⁷ ir daugiau keičiamasi geriausios praktikos pavyzdžiais, dalijamasi patirtimi ir palengvinamas bendradarbiavimas pasitelkiant 2002 m. įsteigtą Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti (toliau – Genocido tinklas)⁸. Tai padėjo užtikrinti sėkmingą genocido, nusikaltimų žmogiškumui, karo nusikaltimų ir kankinimų vykdytojų baudžiamąjį persekiojimą keliose valstybėse narėse. Tinklo susitikimuose stebėtojų teisėmis dalyvauja Norvegija, Šveicarija, Jungtinės Amerikos Valstijos ir Kanada. Pažymėtina, kad nuo 2014 m. gruodžio 1 d. Jungtinė Karalystė pasirinko galimybę nedalyvauti priimant ir taikant atitinkamus Tarybos sprendimus. Dėl šios priežasties ji nebėra Genocido tinklo narė.
6. Kad prisidėtų prie esamų pastangų ir paskatintų papildomą paramą kovai su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, specialistai nustatė ES institucijoms, valstybėms narėms, Genocido tinklo institucijoms ryšiams palaikyti ir Genocido tinklo sekretariatui skirtas konkrečias priemones ir rekomendacijas, pateiktas Genocido tinklo *strategijoje*⁹. Ši strategija, pridėta prie išvadų projekto, grindžiama specialistų patirtimi ir žiniomis.

⁷ Iš Genocido tinklo institucijų ryšiams palaikyti pateiktų duomenų matyti, kad devynios ES valstybės narės policijos, baudžiamojo persekiojimo ar savitarpio teisinės pagalbos struktūrose turi specializuotą „karo nusikaltimų“ padalinį, o kai kurios kitos turi iš dalies tam paskirto personalo.

⁸ Žr. 2002 m. birželio 13 d. Tarybos sprendimą 2002/494/TVR, įsteigiantį Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti (OL L 167, 2002 6 26, p. 1). Žr. taip pat 2003 m. gegužės 8 d. Tarybos sprendimą 2003/335/TVR dėl genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo (OL L 118, 2003 5 14, p. 12).

⁹ *ES genocido tinklo strategija siekiant Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus*, dok. 15581/1/14 REV 1 (toliau – *strategija*). *Strategija*, į kurią daroma nuoroda pridedamame Tarybos išvadų projekte, išversta į visas kalbas.

Tai yra apžvalgos dokumentas, kuris atspindi prokurorų, tyrėjų ir kitų šios srities ekspertų įgytą patirtį ir geriausią praktiką, taip pat per pastaruosius dvylika metų Genocido tinkle vykusias diskusijas. *Strategijoje* nurodytos priemonės sudaro žinių bazę, kuria galėtų būti naudojamos kaip praktinės gairės ir priemonės, į kurias galėtų atsižvelgti Europos Sąjunga ir atskiros valstybės narės.

IV. Išvados

7. Priede pateiktas patikslintas Tarybos išvadų projektas, į kurį įtraukti 2015 m. balandžio 29 d. GENVAL darbo grupės posėdyje aptarti pakeitimai (naujas arba pakeistas tekstas pabrauktas, o išbrauktas tekstas pažymėtas simboliu [...]), turi būti patvirtintas rašytinių konsultacijų būdu.
8. Šiuo tikslu delegacijų prašoma **iki 2015 m. gegužės 20 d. darbo dienos pabaigos** informuoti pirmininkaujančią valstybę narę (Inga.Melnace@mfa.gov.lv) ir Tarybos generalinį sekretoriata (giovanna.giglio@consilium.europa.eu) tik tuo atveju, jei jos turi pastabų dėl siūlomo teksto.
9. Per minėtą terminą delegacijoms neiškėlus esminių klausimų, Tarybos išvadų projektas darbotvarkės I/A punktu bus pateiktas Nuolatinėms atstovų komitetui ir Tarybai priimti 2015 m. birželio 15–16 d. posėdyje.

Tarybos išvadų dėl Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse vykdomos kovos su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus projektas

Taryba priėmė šias išvadas:

„Europos Sąjungos Taryba,

PABRĖŽDAMA, kad Europos Sąjunga grindžiama laisvės, demokratijos, teisinės valstybės ir pagarbos žmogaus teisėms principais;¹⁰

PRIMINDAMA, kad genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai (toliau – tarptautiniai nusikaltimai) yra „*neįsivaizduojamos piktadarystės, smarkiai sukrėtusios žmonijos sąžinė*“, ir manoma, kad jie „*kelia grėsmę taikai, saugumui ir gerovei visame pasaulyje*“;¹¹

PRIMINDAMA, kad tarptautinių nusikaltimų vykdytojai neturi likti nubausti ir kad jų veiksmingas baudžiamasis persekiojimas privalo būti užtikrintas imantis priemonių nacionaliniu lygiu ir stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą su trečiosiomis šalimis;

¹⁰ Europos Sąjungos sutarties 2 straipsnis (OL C 326, 2012 10 26, p. 1).

¹¹ Žr. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statuto 2 ir 3 konstatuojamąsias dalis.

PATVIRTINDAMA, kad pagal tarptautinę teisę¹² pirminė atsakomybė už tyrimus, atliekamus už tarptautinius nusikaltimus atsakingų asmenų atžvilgiu, ir jų baudžiamąjį persekiojimą tenka valstybėms;

PRIMINDAMA, kad valstybės narės reguliariai susiduria su asmenimis, įtariamais dalyvavimu vykdant tarptautinius nusikaltimus, kurie mėgina atvykti į Europos Sąjungą ir joje apsigyventi;¹³

PRIPAŽINDAMA, kad vykdant kovą su nebaudžiamumu būtina, kad tarptautinių nusikaltimų tyrimas ir baudžiamasis persekiojimas už juos būtų vykdomas nacionaliniu lygiu, o dėl šios rūšies nusikalstamumo pobūdžio tai kelia sunkių uždavinių, todėl reikia tyrėjų, prokurorų ir teisėjų, kurie specializuojasi tarptautinėje baudžiamojoje teisėje ir tarptautinėje humanitarinėje teisėje;

PRIPAŽINDAMA, kad norint užtikrinti veiksmingą tarptautinių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą už juos, yra būtinas valstybės narės imigracijos, teisėsaugos, baudžiamojo persekiojimo, savitarpio teisinės pagalbos, finansinių ir žvalgybos institucijų daugiadalykis bendradarbiavimas, taip pat veiksmingas valstybių teisminis bendradarbiavimas;

PRIMINDAMA Tarybos bendrąją poziciją 2001/443/BUSP¹⁴, kurioje valstybės narės pareiškė, kad Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijai priklausantys nusikaltimai yra svarbūs visoms valstybėms narėms, ir patvirtino savo pasiryžimą bendradarbiauti, kad padarytų galą šių nusikaltimų vykdytojų nebaudžiamumui;

ATSIŽVELGDAMA į tvirtą įsipareigojimą, pareikštą Stokholmo programoje¹⁵, kurioje Sąjungos institucijų paprašyta: „*toliau remti ir propaguoti Sąjungos ir valstybių narių kovą su nebaudžiamumu ir kovoti su genocido nusikaltimais, nusikaltimais žmoniškumui bei karo nusikaltimais; atsižvelgiant į šį kontekstą, skatinti valstybes nares, trečiąsias šalis ir tarptautinius teismus šioje srityje, ypač Tarptautinį baudžiamąjį teismą (TBT), bendradarbiauti tarpusavyje ir plėtoti keitimąsi teismine informacija bei geriausios praktikos pavyzdžiais, susijusiais su baudžiamuoju persekiojimu už tokius nusikaltimus, šiuo tikslu pasitelkiant Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocido nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti.*“

¹² Žr. Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statutą, 1948 m. Konvenciją dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį, keturias 1949 m. Ženevos konvencijas ir tris papildomus protokolus, 1954 m. Hagos konvenciją ir jos antrąjį papildomą protokolą, 1976 m. Tarptautinę konvenciją dėl apartheido nusikaltimo uždraudimo ir baudimo už jį, 1984 m. Konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą, 2006 m. Tarptautinę konvenciją dėl visų asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo.

¹³ 2003 m. gegužės 8 d. Tarybos sprendimas 2003/335/TVR (OL L 118, 2003 5 14, p. 12).

¹⁴ 2001 m. birželio 11 d. Tarybos bendroji pozicija 2001/443/BUSP dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo.

¹⁵ Stokholmo programa (OL C 115/1, 2010 5 4, p. 8).

ATSIŽVELGDAMA Į TAI, kad Tarybos sprendimo 2011/168/BUSP¹⁶ 8 straipsniu Europos Sąjunga įpareigojama užtikrinti visų savo aktų ir visos savo politikos nuoseklumą ir darną klausimais, susijusiais su Tarptautinio baudžiamojo teismo jurisdikcijai priklausančiais tarptautiniais nusikaltimais. Itin svarbu, kad tokiu būdu šiuo sprendimu Europos Sąjunga įpareigojama užtikrinti tokį nuoseklumą ir darną ne tik išorės veiksmų srityje, bet ir jos vidaus priemonių atžvilgiu;

PRIMINDAMA, kad Europos Sąjunga pademonstravo vidaus įsipareigojimą kovoti su šiais nusikaltimais priimdama Tarybos sprendimą 2002/494/TVR¹⁷, kuriuo įsteigtas Europos institucijų tinklas ryšiams dėl už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti (toliau – Genocido tinklas), ir Tarybos sprendimą 2009/426/TVR¹⁸, kuriuo įsteigtas tinklo sekretoriatas;

PRISIMINDAMA Tarybos sprendimą 2003/335/TVR¹⁹, kuriuo buvo siekiama „*padidinti nacionalinių padalinių bendradarbiavimą, kad būtų sustiprintas teisėsaugos institucijų įvairiose valstybėse narėse gebėjimas veiksmingai bendradarbiauti tiriant ir persekiojant asmenis, kurie yra padarę arba dalyvavo padarant nusikaltimus žmoniškumui, genocido ir karo nusikaltimus*“,

¹⁶ 2011 m. kovo 21 d. Tarybos sprendimas 2011/168/BUSP (OL L 76, 2011 3 22, p. 56).

¹⁷ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos sprendimas, įsteigianti Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti (OL L 167, 2006 6 26, p. 1). 2013 m. liepos 24 d. Jungtinei Karalystei pateikus pranešimą pagal Protokolo Nr. 36 dėl pereinamojo laikotarpio nuostatų 10 straipsnio 4 dalies pirmos pastraipos pirmą sakinį, pagal minėto protokolo 10 straipsnio 4 dalies pirmos pastraipos antrą sakinį nuo 2014 m. gruodžio 1 d. Tarybos sprendimas 2002/494/TVR Jungtinei Karalystei nebetaikomas.

¹⁸ Sprendimo dėl Eurojusto su pakeitimais, padarytais 2008 m. gruodžio 16 d. Tarybos sprendimu 2009/426/TVR (OL L 138, 2009 6 4, p. 14), 25a straipsnis.

¹⁹ 2003 m. gegužės 8 d. Tarybos sprendimo 2003/335/TVR dėl genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo (OL L 118, 2003 5 14, p. 12) 1 straipsnis. 2013 m. liepos 24 d. Jungtinei Karalystei pateikus pranešimą pagal Protokolo Nr. 36 dėl pereinamojo laikotarpio nuostatų 10 straipsnio 4 dalies pirmos pastraipos pirmą sakinį, pagal minėto protokolo 10 straipsnio 4 dalies pirmos pastraipos antrą sakinį nuo 2014 m. gruodžio 1 d. Tarybos sprendimas 2003/335/TVR Jungtinei Karalystei nebetaikomas.

PALANKIAI VERTINA Genocido tinklo strategiją siekiant Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (toliau – strategija)²⁰, [...] nes ji yra naudingas praktinių gairių rinkinys, kuriuo tiek Europos Sąjungoje, tiek už jos ribų galėtų būti naudojama kaip orientacinė priemonė;

PRIPAŽINDAMA, kad Genocido tinklo strategija grindžiama visų valstybių narių specialistų atliktu darbu ir įgyta patirtimi bei geriausios praktikos pavyzdžiais, kuriuos nurodė prokurorai, policijos tyrėjai, savitarpio teisinės pagalbos pareigūnai ir kiti ekspertai, atsakingi už tarptautinių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą už juos, taip pat per pastaruosius dvylika metų įvykusių septyniolikos tinklo susitikimų diskusijų rezultatais ir išvadomis;

PRITARDAMA Genocido tinklo strategijos tikslams: didinti informuotumą, dalytis geriausios praktikos pavyzdžiais ir remti valstybių narių vykdomą kovą su nebaudžiamumu;

PATVIRTINDAMA, kad reikėtų skirti dėmesio Genocido tinklo strategijoje pristatytoms priemonėms, į kurias tam tikrais atvejais reikėtų atsižvelgti ir jas įgyvendinti;

PALANKIAI VERTINDAMA specializuotų tarptautinių nusikaltimų padalinių sukūrimą arba atitinkamos specializacijos darbuotojų veiklą kai kuriose valstybėse narėse ir jų sėkmingai užbaigtą baudžiamąjį persekiojimą ir tyrimus;

PABRĖŽDAMA, kad svarbu intensyviau bendradarbiauti ir dalytis informacija nacionaliniu ir Europos lygmeniu ir kurti vis daugiau specializuotų padalinių kitose valstybėse narėse, taip pat labiau stiprinti gebėjimus ir skirti daugiau išteklių;

PABRĖŽDAMA ypatingą tarptautinės teisės ir jos tikslaus įgyvendinimo nacionalinėje teisėje tinkamu laiku svarbą sudarant sąlygas kovai su nebaudžiamumu, taip pat Europos Sąjungos priemonių ir visapusiško jų taikymo svarbą;

Palankiai vertina Genocido tinklo strategijoje išdėstytas priemones bei rekomendacijas ir ragina valstybes nares bei ES institucijas skatinti jas įgyvendinti nacionaliniu ir ES lygmeniu;

²⁰ Dok. 15581/14 (išversta į visas kalbas); pridėta prie šių išvadų.

PRAŠO VALSTYBIŲ NARIŲ:

– naudotis Genocido tinklo strategija kaip praktinėmis gairėmis ir orientacine priemone, kad toliau stiprintų savo įsipareigojimą kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmogiškumui ir karo nusikaltimus;

– toliau glaudžiai bendradarbiauti ir aktyviau dalytis informacija nacionaliniu ir ES lygmeniu;

PRAŠO KOMISIJOS:

– toliau remti Genocido tinklą ir jo vertingą darbą, taip pat kompetentingas institucijas valstybėse narėse kovojant su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmogiškumui ir karo nusikaltimus.

**ES genocido tinklo strategija siekiant Europos Sąjungoje ir jos
valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą,
nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus**

2014 m. spalio mėn., Haga

TURINYS

SANTRAUKA	12
REKOMENDACIJOS TRUMPAI	16
PIRMAS SKYRIUS. ES VALSTYBĖS NARĖS IR PAGRINDINIAI TARPTAUTINIAI NUSIKALTIMAI.....	18
1.1 Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai kaip iššūkis ES ir valstybėms narėms	18
1.1.1 Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų ir valstybių narių sąsaja.....	18
1.1.2 Kas yra atsakingas už šių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamojo persekiojimo už juos vykdymą?.....	22
1.2 Valstybių prievolė tirti pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už juos	23
1.2.1 Nuostatų dėl pagrindinių tarptautinių nusikaltimų perkėlimas į nacionalinės teisės aktus	25
1.3 Sunkumai tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už juos	26
1.3.1 Faktinis sudėtingumas.....	27
1.3.2 Teisinis sudėtingumas	34
ANTRAS SKYRIUS. ĮSIPAREIGOJIMAS KOVOTI SU NEBAUDŽIAMUMU EUROPOS SAJUNGOJE IR JOS VALSTYBĖSE NARĖSE.....	37
2.1 Europos Sąjungos lygmeniu	37
2.1.1 Tinklo vaidmuo	39
2.2 Valstybių narių lygmeniu.....	40
2.2.1 Rezultatai valstybių narių lygmeniu ir tinklo nariai.....	43
TREČIAS SKYRIUS. PRIEMONĖS, KURIOMIS REMIAMAS PAGRINDINIŲ TARPTAUTINIŲ NUSIKALTIMŲ NACIONALINIS TYRIMAS IR BAUDŽIAMASIS PERSEKIOJIMAS UŽ JUOS	47
1 priemonė. Specializuotų padalinių kūrimas, plėtojimas ir jų veiklos propagavimas	47
2 priemonė. Saugaus prieglobsčio vietų išvengimas geriau nustatant nusikaltimų atvejus ir byloms aktualią informaciją	49
3 priemonė. Veiksmingo bendradarbiavimo sistemos įdiegimas.....	52
4 priemonė. Su tyrimu, baudžiamuoju persekiojimu ir savitarpio teisine pagalba susijusių teisės aktų tobulinimas	56
5 priemonė. Tinklo plėtojimas paverčiant jį kompetencijos centru ir propaguojant jo veiklą Europos Sąjungos forumuose ir pasaulio mastu.....	57
6 priemonė. Atnaujintas Europos Sąjungos įsipareigojimas	59
7 priemonė. Atitinkamų nacionalinių valdžios institucijų gebėjimų stiprinimas ir informuotumo didinimas	603
8 priemonė. Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukų ir liudininkų teisės, apsauga ir parama jiems	61

SANTRAUKA

Europos Sąjunga (ES) yra pareiškusi įsipareigojimą užtikrinti savo išorės ir vidaus politikos nuoseklumą ir darną kovojant su nebaudžiamumu už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (toliau – pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai).²¹ Savo teisingumo ir vidaus reikalų (TVR) politikoje ES siekia remti valstybių narių nacionalines valdžios institucijas joms vykdant šių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą už juos, siekiant užtikrinti, kad ES netaptų saugiu prieglobsčiu šių nusikaltimų vykdytojams.²²

Vykdydama šį įsipareigojimą, 2002 m. ES Taryba (toliau – Taryba) priėmė Tarybos sprendimą 2002/494/TVR, įsteigiantį Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti (toliau – Genocido tinklas arba tinklas). Genocido tinklas posėdžiauja du kartus per metus, o į jo posėdžius susirenka prokurorai, policijos tyrėjai ir kiti ekspertai (asmenys ryšiams palaikyti) iš visų valstybių narių. 2003 m. Taryba priėmė Tarybos sprendimą 2003/335/TVR, kuriuo siekiama intensyvinti policijos tarnybų ir prokuratūrų bendradarbiavimą, tokiu būdu kuo labiau padidinant skirtingų valstybių narių baudžiamosios justicijos institucijų gebėjimą veiksmingai bendradarbiauti vykdant tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą asmenų, kurie įtariami vykdę pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, atžvilgiu. Sukūrus šį tinklą skatinamas šio sprendimo įgyvendinimas, lengvinant specialistų keitimąsi informacija, skatinant skirtingų valstybių narių nacionalinių valdžios institucijų bendradarbiavimą ir suteikiant forumą dalytis geriausios praktikos pavyzdžiais. Nuo 2011 m. Genocido tinklui vykdyti veiklą padeda Hagoje, Eurojuste įsikūręs sekretoriatas.

²¹ Visame šiame dokumente terminas „pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai“ vartojamas įvardijant tuos tarptautinius nusikaltimus, kurie patenka į tinklo kompetencijos sritį, t. y. genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus. Tinklas pripažįsta, kad daugelis iš ES genocido tinklo strategijoje siekiant Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus aptariamų klausimų taip pat yra tinkami kankinimo bei prievartinio dingimo kaip atskirų nusikaltimų atveju. Kankinimo ir prievartinio dingimo kaip atskirų nusikaltimų tyrimas ir baudžiamasis persekiojimas už juos yra svarbūs bendros kovos su nebaudžiamumu komponentai.

²² Žr. „Hagos programą: dešimt prioritetų ateinantiems penkeriems metams. Partnerystė Europos atsinaujinimo vardan laisvės, saugumo ir teisingumo srityje“ COM 2005, OL C 236, 2005 m. rugsėjo 24 d., p.11, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2005:053:0001:0014:LT:PDF>; ir Stokholmo programą, OL C 115/1, 2010 m. gegužės 4 d., p. 8, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504\(01\)&from=LT](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52010XG0504(01)&from=LT).

Šiuo metu šios ES iniciatyvos yra ES TVR srities įsipareigojimo kovoti su nebaudžiamumu kertinis akmuo. Jomis itin reikšmingai prisidedama suteikiant postūmį valstybėse narėse dedamoms pastangoms patraukti atsakomybėn šių nusikaltimų vykdytojus ir remiant šias pastangas. Valstybės narės yra kovos su nebaudžiamumu už šiuos nusikaltimus priešakyje, nepriklausomai nuo to, kur, kieno ar prieš ką jie buvo įvykdyti. Visos valstybės narės yra ratifikavusios atitinkamas tarptautines sutartis ir konvencijas, įpareigojančias jas užtikrinti, kad būtų vykdomas tyrimas ir baudžiamasis persekiojimas pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu ir kad jie būtų nubausti. Kelios valstybės narės įgyvendino Tarybos sprendime 2003/335/TVR pateiktą ES rekomendaciją valstybių narių policijos ir prokuratūros departamentuose įsteigti karo nusikaltimų padalinius, kuriuos sudarytų tam tikros specializacijos darbuotojai ir kurie nagrinėtų klausimus, susijusius su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais; įsteigus šiuos padalinius valstybėse narėse pastaraisiais metais sėkmingai nuteista nemažai pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų ir duotas svarbus ženklas, kad ES ir valstybės narės netoleruoja nebaudžiamumo už tokius nusikaltimus.

Tuo pat metu daugiau galėtų būti daroma ES ir valstybių narių lygmeniu siekiant numatyti nuoseklų ir efektyvų visos ES požiūrį į kovą su nebaudžiamumu. Kaip išsamiau paaiškinta toliau, toks požiūris paskatintų intensyviau bendradarbiauti ir dalytis informacija nacionaliniu ir ES lygmeniu, įsteigti specializuotus padalinius didesniame skaičiuje valstybių narių ir teikti didesnę ES paramą nacionalinėms valdžios institucijoms, kad kovoje su nebaudžiamumu aktyviai dalyvautų daugiau valstybių narių.

Atsižvelgiant į tai, tinklo institucijos ryšiams palaikyti įsteigė darbo grupę, kuri turi išnagrinėti ir pasiūlyti veiksmus veiksmingumui kovojant su nebaudžiamumu ES padidinti.²³ Be to, tinklo nuomone, naujas dokumentas, pavyzdžiui, ES veiksmų planas nebaudžiamumo klausimu, galėtų būti svarbi priemonė skatinant bendradarbiavimą ir geriausios praktikos plėtojimą nacionaliniu bei regioniniu lygmeniu, kad būtų stiprinamas tyrimas ir baudžiamasis persekiojimas.²⁴

²³ Šią tinklo darbo grupę sudaro penki asmenys ryšiams palaikyti (trys prokurorai, vienas policijos pareigūnas ir vienas savitarpio teisinės pagalbos srities pareigūnas), kurie yra surengę kelis susitikimus, o jų veiklą padeda vykdyti tinklo sekretoriatas.

²⁴ Žr. „Pastangų ES ir jos valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už sunkius tarptautinius nusikaltimus stiprinimas. Atnaujintas įsipareigojimas teisingumo ir vidaus reikalų srityje“, 2013 m. lapkričio 19 d. ES Tarybos dokumentas 16340/13 GENVAL 13 ir „Diskusijų santrauka“, 2013 m. gruodžio 4 d. ES Tarybos dokumentas 7164/13 GENVAL 87.

Visų pirma tinklo darbo grupė parengė šią ES genocido tinklo strategiją siekiant Europos Sąjungoje ir jos valstybėse narėse kovoti su nebaudžiamumu už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus (toliau – strategija). Visos institucijos ryšiams palaikyti, taip pat pilietinės visuomenės ekspertai, turėjo galimybę prisidėti, atsižvelgiant į jų ekspertines žinias ir patirtį. Strategija pagrįsta įgyta patirtimi ir geriausios praktikos pavyzdžiais, kuriuos nurodė prokurorai, policijos tyrėjai ir kiti ekspertai, taip pat per pastaruosius dvylika metų įvykusių šešiolikos tinklo susitikimų diskusijų rezultatais ir išvadomis.

Strategijoje rekomenduojamas išsamus priemonių, kurių ES institucijos ir valstybės narės turėtų imtis remdamos nacionalines valdžios institucijas joms kovojant su nebaudžiamumu, užtikrinant, kad šių nusikaltimų vykdytojai už juos atsakytų ir kad aukoms būtų užtikrintas teisingumas, rinkinys. Tinklas per savo institucijas ryšiams palaikyti nacionaliniu lygmeniu ir tinklo sekretoriata²⁵ ES lygmeniu remsis strategija kaip pagrindu, kuriuo bus vadovaujama toliau plėtojant tinklą ateinančiais metais ir propaguojant aktyvesnę ES bei valstybių narių dalyvavimą. Didėjant informuotumui apie poreikį kovoti su nebaudžiamumu, tinklas reguliariai peržiūrės ir vertins strategiją, kad būtų atsižvelgta į vykstančias permainas ir pokyčius.

Atitinkamai šios strategijos tikslas yra dvilypis:

1. ES lygmeniu – stiprinti ES dalyvavimą kovojant su nebaudžiamumu už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir labiau remti valstybes nares. Sekretoriatas, kuriam veiklą vykdyti padeda institucijos ryšiams palaikyti, informuos atitinkamas institucijas ir sprendimus priimančius subjektus, kad padidintų informuotumą apie sunkumus, su kuriais susiduria nacionalinės baudžiamosios justicijos institucijos tirdamos pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, vykdydamos baudžiamąjį persekiojimą bei baudamos už juos, ir dalytis geriausios praktikos pavyzdžiais šalinant šiuos sunkumus.
2. Valstybių narių lygmeniu – prisidėti plėtojant ir prireikus plėtoti nacionalinių valdžios institucijų praktiką kovojant su nebaudžiamumu nacionaliniu lygmeniu, nustatant konkrečias priemones, kuriomis bus remiamos nacionalinės valdžios institucijos joms tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už juos.

²⁵ Genocido tinklo sekretoriatas buvo įkurtas 2011 m. liepos mėn., vadovaujantis Tarybos sprendimo 2009/426/TVR dėl Eurojusto stiprinimo ir iš dalies keičiančio Sprendimą 2002/187/TVR, įkuriantį Eurojustą siekiant sustiprinti kovą su sunkiais nusikaltimais, 25a straipsniu. Sekretoriato darbuotojai yra Eurojusto personalo dalis; jis veikia kaip atskiras padalinys.

Kad pasiektų šiuos tikslus, tinklas pateiks šią strategiją atitinkamoms ES darbo grupėms, be kita ko ir Bendrųjų klausimų, įskaitant vertinimą, darbo grupei (GENVAL), prašydamas, kad GENVAL darbo grupė atliktų darbą siekiant galiausiai parengti TVR tarybos išvadas dėl ES ir valstybių narių įsipareigojimo kovoti su nebaudžiamumu už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir tokiu būdu atkreiptų ministrų dėmesį į šį klausimą. Be to, tinklas bendradarbiaus su Europos Komisija, kad jos politikoje būtų užtikrintas tolesnis įsipareigojimas kovoti su nebaudžiamumu. Nacionalinės institucijos ryšiams palaikyti, kiek įmanoma, užtikrins, kad apie strategiją būtų informuojami atitinkami nacionaliniai sprendimus priimančys subjektai ir kad su jais būtų diskutuojama apie šią strategiją. Tokios diskusijos nacionalinio lygmeniu yra būtinos siekiant stiprinti nacionalinius gebėjimus kovoti su nebaudžiamumu ir gali padėti paskatinti valstybes nares iškelti poreikio užtikrinti tolesnę ES dalyvavimą klausimą atitinkamuose ES forumuose.

Strategijoje akcentuojamos skirtingos aplinkybės, kuriomis valstybės narės susiduria su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, ir veiksmai, kurių iki šiol yra imtasi ES bei valstybių narių lygmeniu. Be to, strategijoje išdėstyti sunkumai, su kuriomis susiduria tyrėjai, prokurorai ir kitos valdžios institucijos tiriant tarptautinius nusikaltimus, vykdant baudžiamąjį persekiojimą ir baudžiant už juos, ir akcentuojami geriausios praktikos pavyzdžiai, kurie buvo nustatyti anksčiau siekiant spręsti šias problemas. Baigiamajame strategijos skirsnyje pateikiamos priemonės nacionalinių tyrimų ir baudžiamojo persekiojimo procesų veiksmingumui ir efektyvumui gerinti, taip pat kartu pateikiama papildomų rekomendacijų ES institucijoms, valstybėms narėms, nacionalinėms institucijoms ryšiams palaikyti ir tinklo sekretariatui.

REKOMENDACIJOS TRUMPAI

ES institucijoms:

1. užtikrinti atitinkamus išteklius tinklui kaip kompetencijos centrai plėtoti ir jo veiklai propaguoti ES forumuose bei už jų ribų;
2. dar kartą patvirtinti savo įsipareigojimą kovoti su nebaudžiamumu įvertinant galimybes teikti papildomą finansavimą tinklui bei nacionalinėms valdžios institucijoms, specializuotiems padaliniais įsteigti, ir mokymui bei gebėjimų stiprinimo veiklai;
3. oficialiai įvertinti Tarybos sprendimų 2002/494/TVR ir 2003/335/TVR įgyvendinimą ir surengti metinį klausimą kovos su nebaudžiamumu Europos Sąjungoje klausimu, kuris turėtų vykti Europos Parlamente;
4. įtraukti šį klausimą į politinę darbotvarkę ir pripažinti, kad finansavimas yra viena iš esminių priemonių sudaryti sąlygas nacionalinėms valdžios institucijoms bei pilietinei visuomenei veiksmingai koordinuoti jų vykdomą kovą su nebaudžiamumu, plėsti tarptautinės baudžiamosios teisės ir tarptautinės humanitarinės teisės supratimą ir didinti visuomenės informuotumą apie būtinybę kovoti su nebaudžiamumu;
5. iš dalies pakeisti Eurojusto ir Europolo įgaliojimus, kad jie apimtų pagrindinius tarptautinius nusikaltimus;
6. parengti veiksmų planą dėl kovos su nebaudžiamumu Europos Sąjungoje.

Valstybėms narėms:

7. peržiūrėti ir prireikus iš dalies pakeisti nacionalinės teisės aktus dėl pagrindinių tarptautinių nusikaltimų siekiant užtikrinti, kad jie atspindėtų įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę ir kad jais asmenims nebūtų nederamai suteiktas imunitetas;
8. prokuratūroje ir policijos tarnybose įsteigti specializuotus padalinius ir parengti nacionalinę strategiją bei nacionalines platformas, skirtas bendradarbiavimui kovojant su nebaudžiamumu už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus;
9. savo imigracijos departamentuose užtikrinti, kad darbuotojai būtų tinkamai apmokyti, kad būtų plėtojama geriausia praktika ir kad imigracijos institucijų teisėsaugos institucijoms perduodamos informacijos srautas būtų veiksmingas, nustatant specialią prievolę informuoti teisėsaugos institucijas, kai susiduriama su 1 straipsnio F dalyje nurodytais atvejais;
10. stiprinti ryšius tarp valstybių narių, pavyzdžiui, prireikus pasinaudojant jungtinėmis tyrimų grupėmis (JTG), remti iniciatyvą dėl visuotinės valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimo sistemos;

11. užtikrinti veiksmingą keitimąsi informacija valstybiniuose departamentuose, visų pirma, tarp tyrėjų, prokurorų ir valdžios institucijų, atsakingų už turto iššaldymo ir konfiskavimo, draudimo prekiauti arba draudimo keliauti priežiūrą;
12. išplėsti naudojimąsi tinklu ir tinklo sekretoriatu paskiriant kelias baudžiamojo persekiojimo, nusikalstamų veikų tyrimo ir savitarpio teisinės pagalbos srityje patirties ir ekspertinių žinių turinčias nacionalines institucijas ryšiams palaikyti;
13. nuo pat bylos pradžios įtraukti aukų požiūrį į savo tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo strategijas siekiant užtikrinti proceso nešališkumą ir poveikį aukoms bei nukentėjusioms bendruomenėms ir teikti aukoms informaciją apie jų teises bei apsaugos priemones;
14. informuoti visuomenę apie būtinybę kovoti su nebaudžiamumu ir vykdyti su tuo susijusius pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimus bei baudžiamąjį persekiojimą už juos.

Nacionalinėms institucijoms ryšiams palaikyti:

15. nacionaliniu lygmeniu skleisti informaciją apie tinklo svarstomus klausimus kitiems prokuratūrų ir teisėsaugos tarnybų nariams, taip pat kitoms atitinkamoms nacionalinėms valdžios institucijoms, pavyzdžiui, imigracijos tarnyboms;
16. sprendimus priimančioms subjektams ir plačiajai visuomenei teikti informaciją apie tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą, vykdomus už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus atsakingų asmenų atžvilgiu;
17. būti specialistų ryšių palaikymo punktu ir perduoti gautą informaciją tinklui.

Tinklo sekretoriatui:

18. sudaryti palankesnes sąlygas nacionalinių valdžios institucijų pastangoms išplečiant dalijimosi informacija funkciją, kad būtų sudaryta galimybė intensyviau keistis geriausios praktikos pavyzdžiais, informacija apie taikytinus teisės aktus, vykdomą baudžiamąjį persekiojimą ir tyrimą;
19. padėti valstybėms narėms steigti specializuotus padalinius ir propaguoti jų veiklą;
20. sudaryti palankesnes sąlygas bendradarbiauti ir koordinuoti pastangas, kad nusikaltimų vykdytojais būtų patraukti baudžiamojon atsakomybėn, ir teikti atitinkamas ekspertines žinias nacionalinėms valdžios institucijoms;
21. parengti kasmetinę veiklos ataskaitą, kurioje būtų pateikta informacija apie tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą, vykdomus pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu;
22. reguliariai informuoti Tarybos darbo grupes, įskaitant Viešosios tarptautinės teisės darbo grupę (COJUR), Viešosios tarptautinės teisės darbo grupės Tarptautinio baudžiamojo teismo pogrupį (COJUR-ICC), **Policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose koordinavimo komitetą (CATS)**, Bendrųjų klausimų, įskaitant vertinimą, darbo grupę (GENVAL) ir regionines darbo grupes.

PIRMAS SKYRIUS. VALSTYBĖS NARĖS IR PAGRINDINIAI TARPTAUTINIAI NUSIKALTIMAI

1.1 Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai kaip iššūkis ES ir valstybėms narėms

Dvidešimtajame amžiuje maždaug du šimtai milijonų žmonių tiesiogiai arba netiesiogiai prarado gyvybę dėl kolektyvinio valstybės remiamo smurto²⁶, o pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai pastaraisiais dešimtmečiais vykdyti penkiuose skirtinguose žemynuose. Tokie nusikaltimai dažni ginkluotų konfliktų ar civilinių krizių metu, jie yra susiję su begale vykdytojų, dideliu skaičiumi liudininkų ir šimtais, net tūkstančiais aukų ir jiems būdingas kraštutinis bei pasikartojantis žiaurumas.

Genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai yra „neįsivaizduojamos piktadarystės, smarkiai sukrėtusios žmonijos sąžinė“ ir manoma, kad jie „kelia grėsmę taikai, saugumui ir gerovei visame pasaulyje“.²⁷ Tarptautinės baudžiamosios teisės plėtotė, *ad hoc* teismų įsteigimas dvidešimto amžiaus dešimtajame dešimtmetyje, po kurių sekė TBT sukūrimas, atspindi šių nusikaltimų rimtumą ir poreikį imtis ryžtingų veiksmų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu. Tačiau kovą su nebaudžiamumu gali vykdyti ne vien tarptautinės įstaigos, o pirminė prievolė vykdyti tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą šių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu iš tiesų tenka valstybėms narėms.

1.1.1 Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų ir valstybių narių sąsaja

Nepaisant bendro suvokimo, kad pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai vyksta toli, patirtis parodė, kad šie nusikaltimai, jų vykdytojai ir vykdytojų turtas, aukos bei liudininkai turi realių sąsajų su valstybėmis narėmis. Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai vykdyti valstybių narių teritorijoje, pavyzdžiui, per Antrąjį pasaulinį karą, bet ir pastaraisiais dešimtmečiais. Jie taip pat susiję su valstybių narių piliečiais – jie yra liudininkai arba vykdytojai. Kita pagrindinių tarptautinių nusikaltimų ir valstybių narių sąsaja paaiškėja, kai trečiųjų valstybių piliečiai, susiję su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, yra valstybių narių teritorijoje – kaip svečiai, kaip prieglobsčio prašytojai arba kaip gyventojai.

²⁶ A. Smeulers ir F. Grunfeld, *International Crimes and other Gross Human Rights Violations: a multi- and interdisciplinary textbook* (Tarptautiniai nusikaltimai ir kiti sunkūs žmogaus teisių pažeidimai. Daugiadisciplininė ir tarpdisciplininė teisinių komentarų knyga), Antverpenas, 2011, *Intersentia*, Įvadas, p. XIIV.

²⁷ Žr. TBT Romos statuto 2 ir 3 konstatuojamąsias dalis.

Teritorija

Genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai iš tiesų vykdyti ir valstybių narių teritorijoje. Nacionalinės valdžios institucijos vis dar susiduria su masiniais žiaurumais, pavyzdžiui, per Antrąjį pasaulinį karą²⁸ vykdytais įtariamų nacių karo nusikaltėlių ir šaltojo karo metu²⁹ vykdytais totalitarinių komunistinių režimų. Kroatijai neseniai įstojus į ES taip pat išsiplėtė ES teritorija, kurioje pastaraisiais dešimtmečiais vykdyti nusikaltimai ir kurioje šiuo metu vykdomi tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas.

²⁸ Žr. pastarojo meto bylą, susijusią su įtariamo nacių karo nusikaltėlio ekstradicija tarp Slovakijos ir Vengrijos <http://www.theguardian.com/world/2013/aug/12/laszlo-csatary-dead-hungary-auschwitz>. Ši byla buvo užbaigta 2013 m. rugsėjo 12 d. mirus László Lajos Csátary, <http://www.bbc.com/news/world-europe-23664226>.

²⁹ Žr. pastarojo meto bylą, susijusią su buvusio Vengrijos ministro nuteisimu už 1956 m. karo nusikaltimus, <http://www.bbc.com/news/world-europe-27398373>.

Valstybių narių piliečiai

Valstybių narių piliečiai gali būti susiję su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įvykdymu kaip jų vykdytojai,³⁰ aukos³¹ arba liudininkai, nepriklausomai nuo tų nusikaltimų geografinės vietos. Be fizinių asmenų, ES įsikūrę juridiniai asmenys taip pat galėtų būti susiję su užsienyje įvykdytų tarptautinių nusikaltimų įvykdymu, rėmimu, padėjimu ir kurstymu juos įvykdyti arba naudos gavimu iš jų.³² Valstybės narės gali pasinaudoti savo jurisdikcija šių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu, remdamosi tuo, kad jų piliečiai yra susiję kaip aukos arba liudininkai, arba tuo, kad jų piliečiai arba bendrovės padėjo nusikaltimus vykdyti būdami ES teritorijoje.

³⁰ *Pavyzdžiui*, Nyderlandai atliko tyrimą dviejų Nyderlandų verslininkų, įtariamų tuo, kad padėjo ir kurstė vykdyti karo nusikaltimus atitinkamai Irake ir Liberijoje, atžvilgiu ir juos teisė. Žr. <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/iraq/> ir <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/liberia/>. Kai kuriais atvejais asmenys atvyko į ES kaip prieglobsčio prašytojai ir vėliau gavo vienos iš valstybių narių pilietybę. Tokių būdu jie tapo piliečiais laikotarpiu nuo nusikaltimų įvykdymo iki momento, kai tapo įtariamaisiais. Žr. *taip pat* pastarojo meto Nyderlandų bylą prieš Yvonne N, <https://www.om.nl/onderwerpen/international-crimes-0/what-cases-have-been/rwanda/>.

³¹ *Pavyzdžiui*, Belgija atliko tyrimą majoro Bernard Ntuyahaga atžvilgiu dėl jo sąsajos su dešimties JT taikdarių nužudymo Ruandos genocido metu ir jį teisė, <http://www.theguardian.com/world/2007/jul/05/rwanda.angeliqechrisafis>. Be to, dėl neseniai virš Ukrainos numušto MH17 reiso civilinio lėktuvo pradėtas tarptautinis tyrimas dėl karo nusikaltimų. Daugelis šio įtariamo nusikaltimo aukų buvo valstybių narių piliečiai. Žr. <http://www.reuters.com/article/2014/07/21/us-ukraine-crisis-dutch-idUSKBN0FQ15620140721> ir <https://www.om.nl/algemeen/english/@86120/joint-investigation/>.

³² *Pavyzdžiui*, Nyderlandai atliko tyrimą dėl Nyderlandų bendrovės *Lima Holding B.V.* galimos sąsajos statant Izraelio skiriamą sieną ir pramoninį objektą netoli nuo gyvenvietės Vakarų Krante, <http://www.om.nl/onderwerpen/internationale/map/concerning/>. Be to, Šveicarija pradėjo vieno didžiausių pasaulio aukso gryninimo bendrovių *Argos Heraeus* bylos tyrimą dėl bendrininkavimo vykdant karo nusikaltimus ir vykdant pinigų plovimą, susijusius su aukso ištekliais, gautais iš ginkluotos grupuotės Kongo Demokratinėje Respublikoje, <http://www.reuters.com/article/2013/11/04/congo-gold-idUSL5N0IP29K20131104>.

Trečiųjų valstybių piliečiai

Didžioji dalis pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vyksta trečiųjų valstybių teritorijoje. Nepaisant to, vykdytojai, liudininkai ir aukos gali atvykti į ES teritoriją kaip svečiai, pateikę prašymą išduoti vizą, arba kaip tarptautinės apsaugos prašantys asmenys (t. y. prieglobsčio prašytojai). Pastarasis scenarijus yra itin aktualus, kadangi pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai dažnai daromi vykstant ginkluotam konfliktui arba dėl sisteminio teisėtvarkos sistemos žlugimo. Todėl žmonės gali bėgti iš tų šalių, kuriose vyksta tokie procesai, ir atvykti į ES teritoriją. Prieglobsčio ES prašančių trečiųjų valstybių piliečių skaičius pastaraisiais metais labai padidėjo, o 2013 m. prieglobsčio prašymų skaičius pasiekė 435 000.³³ Šio proceso metu kai kurie pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojai gali likti nepastebėti, todėl gali sėkmingai pateikti savo prieglobsčio prašymą. Kitiems gali būti atsisakyta suteikti pabėgėlio statusą dėl įvairių priežasčių, įskaitant 1954 m. Ženevos konvencijos dėl pabėgėlių statuso 1 straipsnio F dalį.³⁴

Kai kurie iš įtariamųjų gali būti išduoti, kad būtų teisiami ne Europos Sąjungoje, tačiau dėl *negrąžinimo principo*³⁵ arba tiesiog dėl to, kad nėra ekstradiciją reglamentuojančios tinkamos teisinės sistemos, kai kurie iš jų liks valstybių narių teritorijoje. Pastaruoju atveju, laikydamosi įvairių jurisdikciją reglamentuojančių taisyklių, nacionalinės valdžios institucijos raginamos pagal savo tarptautinius įsipareigojimus vykdyti jų teritorijoje esančių arba gyvenančių įtariamų vykdytojų baudžiamąjį persekiojimą.³⁶

³³ Žr. 2014 m. kovo 24 d. Eurostato ataskaitą, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/3-24032014-AP/EN/3-24032014-AP-EN.PDF.

³⁴ Šiame straipsnyje daroma nuoroda į 1954 m. Ženevos konvencijos dėl pabėgėlių statuso 1 straipsnio F dalį, kuri išdėstyta taip:

„F. Šios Konvencijos nuostatos netaikomos visiems tiems asmenims, dėl kurių yra rimtų priežasčių manyti, kad jie:

a) padarė nusikaltimą taikai, karinį nusikaltimą ar nusikaltimą žmonijai, kaip šie nusikaltimai apibrėžiami tarptautiniuose dokumentuose, sudarytuose tam, kad būtų imamasi priemonių prieš tokius nusikaltimus;

b) padarė sunkų nepolitinį nusikaltimą už juos priglobusios šalies ribų tada, kai dar nebuvo įsileisti į šią šalį kaip pabėgėliai;

³⁵ *Negrąžinimo principas* – tai tarptautinės teisės principas, pagal kurį draudžiama tiesiogiai arba netiesiogiai išsiųsti pabėgėlius į teritoriją, kur jų „gyvybei ar laisvei grėstų pavojus dėl rasės, religijos, pilietybės, priklausymo tam tikrai socialinei grupei ar politinių pažiūrų“. Tačiau šis principas netaikomas pabėgėliams, „dėl svarbių priežasčių laikomiems pavojingais šalies, kurioje jie [tuo metu] yra, saugumui arba nuteistiems įsigaliojusiu nuosprendžiu už ypač sunkų nusikaltimą ir keliantiems pavojų šiai šaliai“. Šis principas įtvirtintas 1951 m. Konvencijos dėl pabėgėlių statuso 33 straipsnyje ir jos 1967 m. protokole.

³⁶ Principas *aut dedere aut judicare* reiškia valstybių teisinę prievolę vykdyti sunkius tarptautinius nusikaltimus įvykdžiusių asmenų baudžiamąjį persekiojimą arba juos išduoti. Žr. prievolę išduoti asmenis arba vykdyti jų baudžiamąjį persekiojimą dėl kankinimo nusikaltimo: *Klausimai, susiję su prievole išduoti asmenis arba vykdyti jų baudžiamąjį persekiojimą*, žr. bylą *Belgija prieš Senegalą*, Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas, GL Nr. 144, ICGJ 437 (ICJ 2012), 2012 m. liepos 20 d., Tarptautinis Teisingumo Teismas [ICJ], <http://www.icjci.org/docket/files/144/17064.pdf>.

Kitas galimas aspektas yra susijęs su galimais diplomatų, vyriausybės pareigūnų ar kitų atstovų, galėjusių dalyvauti vykdant šiuos nusikaltimus, imuniteto klausimais.

Galiausiai, tai, kad esama aukų ir liudininkų, kurie yra trečiųjų valstybių piliečiai, reiškia, kad privaloma vykdyti teisminį bendradarbiavimą su trečiosiomis valstybėmis arba tarptautinėmis organizacijomis, tokiomis kaip TBT. Bendradarbiavimas kitomis valstybėmis narėmis arba trečiosiomis valstybėmis yra beveik neišvengiamai būtinas, kad būtų vykdomas tinkamas pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įtariamų vykdytojų baudžiamasis persekiojimas, kadangi liudininkai, aukos ir vykdytojai dažnai būna skirtingose jurisdikcijose. Ir galiausiai, tačiau ne mažiau svarbu yra tai, kad valstybės narės gali privalėti suteikti apsaugą ir (arba) kompensaciją aukoms ir (arba) liudininkams.

1.1.2 Kas yra atsakingas už šių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamojo persekiojimo už juos vykdymą?

Pagrindinė atsakomybė už baudžiamojo persekiojimo už genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus vykdymą tenka valstybėms. Šios prievolės kyla iš tarptautinių sutarčių³⁷ ir paprotinės teisės; daugelis iš jų nuostatų buvo įtvirtintos TBT Romos statute, per kurį valstybės, Statuto Šalys, pripažino prievolę kovoti su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų nebaudžiamumu. Be to, TBT jurisdikcija apsiriboja mažu tam tikrų bylų skaičiumi, o tai reiškia, kad prievolė vykdyti pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų baudžiamąjį persekiojimą ir toliau tenka nacionalinėms valdžios institucijoms.

Išskyrus TBT, visi *ad hoc* tarptautiniai teismai buvo įsteigti konkrečiai situacijai ir galėjo vykdyti tik su tuo konfliktu susijusių vykdytojų baudžiamą persekiojimą, jeigu taip pat buvo užtikrinta atitiktis papildomiems kriterijams. TBT – pirmasis nuolatinis tarptautinis teismas ir, nors jo įgaliojimai yra ne tokie riboti geografiniu požiūriu (jie apima visų valstybių, Statuto Šalių, teritoriją), galima kalbėti apie keletą kitų jo kompetencijos naudotis jurisdikcija apribojimų. Visų pirma, nors visos 28 valstybės narės yra Romos statuto Šalys, kadangi visame pasaulyje yra tik 122 valstybės, Statuto Šalys,³⁸ TBT nėra iš tikrųjų pasaulinis teismas. Be to, TBT jurisdikcija apima tik situacijas, susijusias su nusikaltimais, įvykdytais:

- 1) valstybės, Statuto Šalies, piliečio arba
- 2) valstybės, Statuto Šalies, teritorijoje, arba
- 3) jeigu tam tikrą situaciją TBT konkrečiai nurodė Jungtinių Tautų Saugumo Taryba, arba

³⁷ Žr. toliau šios strategijos 1.2 skirsnį dėl valstybių prievolių.

³⁸ 2014 m. rugsėjo 17 d. Statuto Šalimis buvo 122 valstybės. Naujausias skaičius pateikiamas čia: http://www.icc-cpi.int/en_menus/asp/states%20parties/Pages/the%20states%20parties%20to%20the%20rome%20statute.aspx.

4) jeigu valstybė yra konkrečiai sutikusi su tuo, kad TBT vykdytų savo jurisdikciją konkretaus nusikaltimo atveju.³⁹

Be to, TBT jurisdikcija apsiriboja tik nusikaltimais, įvykdytais po 2002 m. liepos 1 d.;⁴⁰ tais pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, kurie apibrėžti Romos statute (jame pateikiamas nebaigtinis šių nusikaltimų, pripažintų kituose tarptautinės baudžiamosios teisės šaltiniuose⁴¹, sąrašas); ir dauguma atvejų tais pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojais, kurie yra „labiausiai atsakingi“.⁴² Visų svarbiausia, papildomumo principas reiškia, kad TBT prisiima jurisdikciją tik tose bylose, kai valstybės negali arba nenori to padaryti.⁴³ Todėl veiksmingas baudžiamasis persekiojimas privalo būti užtikrintas imantis priemonių nacionaliniu lygiu ir stiprinant tarptautinį bendradarbiavimą.⁴⁴ Todėl TBT yra prisiėmęs arba prisiims jurisdikciją tik labai nedaugelyje bylų, o valstybėms tenka pareiga visų pirma surasti asmenis, atsakingus už pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įvykdymą, vykdyti tyrimą jų atžvilgiu ir jų baudžiamąjį persekiojimą.

1.2 Valstybių prievolės tirti pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už juos

Valstybių prievolės tirti pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už juos išsivystė daugiausia per pastaruosius du šimtmečius, o tokiose konfliktinėse situacijose taikytinų taisyklių kodifikavimas galėtų būti atsekamas iki, *inter alia*, 1868 m. Sankt Peterburgo deklaracijos,⁴⁵ 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijų,⁴⁶ 1919 m. Versalio sutarties, Niurnbergo ir Tokijo karinių tribunolų chartijų, 1948 m. Konvencijos dėl genocido ir 1949 m. Ženevos konvencijų bei jų papildomų protokolų.

³⁹ Žr. TBT Romos statuto 12–13 straipsnius.

⁴⁰ Vis dėlto, valstybė gali pripažinti TBT jurisdikciją atgaline data, pateikdama pareiškimą pagal Romos statuto 12 straipsnio 3 dalį.

⁴¹ Pavyzdžiui, 21 valstybė narė pasirašė Tarptautinę konvenciją dėl visų asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo, o Austrija, Belgija, Prancūzija, Vokietija, Lietuva, Nyderlandai, Portugalija ir Ispanija ją ratifikavo. Be to, visos valstybės narės yra ratifikavusios visas keturias Ženevos konvencijas, kuriomis nustatyta prievolė vykdyti baudžiamąjį persekiojimą arba išduoti, o tai nenumatyta Romos statute.

⁴² Žr. 2009–2012 m. TBT Baudžiamojo persekiojimo strategiją, 34 punktą, <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/66A8DCDC-3650-4514-AA62-229D1128F65/281506/OTPProsecutorialStrategy20092013.pdf>; 2012–2015 m. Prokuratūros strateginį planą, 22 punktą, http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/structure%20of%20the%20court/office%20of%20the%20prosecutor/policies%20and%20strategies/Documents/OTP-Strategic-Plan-2012-2015.pdf.

⁴³ Žr. TBT Romos statuto 17 straipsnio 1 dalies a punktą.

⁴⁴ Žr. TBT Romos statuto preambulės 4 konstatuojamąją dalį.

⁴⁵ Deklaracija, kuria atsisakoma karo metu naudoti sprogstamuosius sviedinius, sveriančius mažiau nei 400 gramų, 1868 m. lapkričio 29 d. / gruodžio 11 d., Sankt Peterburgas.

⁴⁶ Daugelis nuostatų, pateiktų 1899 m. ir 1907 m. Hagos konvencijose, savo ruožtu atspindėjo Lieberio kodekso (1863 m.) nuostatas.

Toliau nurodyti tarptautinės teisės šaltiniai leidžia nacionalinėms valdžios institucijoms, o kartais jas įpareigoja, surasti už pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įvykdymą atsakingus asmenis, vykdyti tyrimą jų atžvilgiu ir jų baudžiamąjį persekiojimą arba juos išduoti, nepriklausomai nuo to, kur tie nusikaltimai buvo įvykdyti, ir nepriklausomai nuo vykdytojo ar aukos pilietybės:

- 1948 m. Konvencija dėl kelio užkirtimo genocido nusikaltimui ir baudimo už jį (1, 5 ir 6 straipsniai)⁴⁷
- Keturios 1949 m. Ženevos konvencijos (Ženevos konvencija I, 49 straipsnis; Ženevos konvencija II, 50 straipsnis; Ženevos konvencija III, 129 straipsnis; Ženevos konvencija IV, 146 straipsnis) ir trys papildomi protokolai (papildomas protokolas I, 85 straipsnis)
- 1954 m. Hagos kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvencija (28 straipsnis) ir jos antrasis papildomas protokolas (17 straipsnio 1 dalis)
- 1976 m. Tarptautinė konvencija dėl apartheido nusikaltimo uždraudimo ir baudimo už jį (4 straipsnis)
- 1984 m. Konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (5 straipsnio 2 dalis ir 7 straipsnio 1 dalis)
- 1998 m. TBT Romos statutas (preambulės 4, 6 ir 10 konstatuojamosios dalys, 1 straipsnis)
- 2006 m. Tarptautinė konvencija dėl visų asmenų apsaugos nuo priverstinio dingimo (3, 4, 6 straipsniai ir 9 straipsnio 2 dalis)
- Paprotinė tarptautinė teisė⁴⁸

⁴⁷ 1951 m. gegužės 28 d. Patariamojoje nuomonėje dėl išlygų dėl Konvencijos dėl genocido Tarptautinis Teisingumo Teismas nurodė, kad „principai, kuriais pagrįsta ši konvencija, – tai principai, civilizuotų tautų pripažįstami kaip privalomi valstybėms, net tuo atveju, jei nesama jokių sutartinių prievolių“, suteikdamas šiai konvencijai paprotinės tarptautinės teisės statusą, ir todėl ji tapo privaloma visoms valstybėms.

⁴⁸ Dėl išsamesnės prievolės vykdyti baudžiamąjį persekiojimą arba ekstradiciją egzistavimo apžvalgos žr. Claire Mitchell, „*Aut Dedere, aut Judicare: The Extradite or Prosecute Clause in International Law.*“ (*Aut Dedere, aut Judicare: Nuostata dėl ekstradicijos arba baudžiamojo persekiojimo tarptautinėje teisėje*) Šio veikalų 2 ir 4 prieduose nurodomos kelios JT rezoliucijos, iš kurių galima spręsti apie šio principo kaip paprotinės tarptautinės teisės elemento susiformavimą. Galima rasti <http://iheid.revues.org/312>.

1.2.1 Nuostatų dėl pagrindinių tarptautinių nusikaltimų perkėlimas į nacionalinės teisės aktus

Nacionalinės valstybių narių baudžiamosios justicijos sistemos turi atitikti jų prievoles pagal tarptautines sutartis ir paprotinę tarptautinę teisę, kaip nurodyta pirmiau. Jeigu nacionalinės teisės aktai neatnaujinami, trukdoma vykdyti efektyvius tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą, taip pat kliudoma valstybių narių tarpusavio bendradarbiavimui. Pavyzdžiui, viena valstybė narė galėtų paprašyti savitarpio teisinės pagalbos dėl nusikaltimų prieš žmoniškumą, bet prašomoji valstybė narė šio prašymo negalėtų vykdyti dėl to, kad jos baudžiamajame kodekse šių nusikaltimų nėra.⁴⁹ Dėl netinkamo nuostatų perkėlimo į nacionalinės teisės aktus vietoj to gali būti pradėti teismo procesai dėl ne tokių sunkių nusikaltimų, pavyzdžiui, dėl nužudymo. Atitinkamai, teismo procesus savo ruožtu gali riboti tokios kliūtys kaip senatis arba ekstrateritorinės jurisdikcijos nebuvimas.

Karo nusikaltimai

Karo nusikaltimų apibrėžtis perkelta į nacionalinės teisės aktus, 25 valstybėms narėms apibrėžus šio nusikaltimo mastą, tuo užtikrinant universaliają jurisdikciją vykdyti jų teritorijose esančių vykdytojų baudžiamąjį persekiojimą. Tačiau vienoje valstybėje narėje šiuo metu galiojančiuose nacionalinės teisės aktuose nesama karo nusikaltimų apibrėžties, o dviejose kitose apibrėžtis pateikiama tik Kariniame baudžiamajame kodekse.⁵⁰

Nusikaltimai žmoniškumui

Trijų valstybių narių nacionalinės baudžiamosios teisės aktuose nepateikiama nusikaltimų žmoniškumui apibrėžtis ar jie nėra minimi arba tie teisės aktai ne visiškai atitinka Romos statuto nuostatas.⁵¹

⁴⁹ Žr. Koalicijos Tarptautiniam baudžiamajam teismui remti pranešimą, „*Chart on the Status of Ratification and Implementation of the Rome Statute and the Agreement on Privileges and Immunities*“ (Romos statuto ir Susitarimo dėl privilegijų ir imunitetų ratifikavimo ir įgyvendinimo padėties lentelė), *Global Advocacy Campaign for the International Criminal Courts* (Visuotinė tarptautinių baudžiamųjų teismų rėmimo kampanija), 2012 m. gegužės mėn., http://www.iccnw.org/documents/Global_Ratificationimplementation_chart_May2012.pdf, ir organizacijos „Amnesty International“ pranešimą, „*Universal Jurisdiction – A preliminary survey of legislation around the world – 2012 update*“ (Universaliaji jurisdikcija. Preliminari teisės aktų visame pasaulyje apžvalga. Naujausia 2012 m. informacija), 2012 m. spalio mėn., <http://www.amnesty.org/en/library/asset/IOR53/019/2012/en/2769ce03-16b7-4dd7-8ea3-95f4c64a522a/ior530192012en.pdf>

⁵⁰ Austrijoje nėra karo nusikaltimus reglamentuojančių teisės aktų; Danijoje ir Italijoje karo nusikaltimus reglamentuojančios nacionalinės teisės nuostatos pateikiamos tik Kariniame baudžiamajame kodekse, kuris taikomas tik tiems atvejams, kurie yra susiję su šių valstybių kariuomenės arba prieš ją įvykdytomis veikomis. Žr. „*Extraterritorial Jurisdiction in the EU: A Study of the Laws and Practice in the 27 Member States of the EU*“ (Ekstrateritorinė jurisdikcija ES: įstatymų ir praktikos 27-iose ES valstybėse narėse tyrimas), REDRESS/FIDH, 2010 m. gruodžio mėn., http://www.redress.org/downloads/publications/Extraterritorial_Jurisdiction_In_the_27_Member_States_of_the_European_Union.pdf ir <http://www.legal-tools.org>.

⁵¹ Austrija, Danija ir Italija, *ibid.*

Genocidas

Genocido nusikaltimo apibrėžtis perkelta į nacionalinės teisės aktus visose valstybėse narėse.

1.3 Sunkumai tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už juos

Genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai kelia nemažai sunkumų tyrėjams ir prokurorams. Dėl savo faktinio sudėtingumo šie nusikaltimai išsiskiria iš didžiosios dalies šalies viduje įvykdomų nusikaltimų ir savo ruožtu dėl to kyla unikalių sunkumų tyrėjams, kurių daugumos darbą apsunkina tai, kad tyrimai dažnai vykdomi už ES ribų. Taigi, specializuotoms grupėms gali prireikti vykti į trečiąsias valstybes siekiant surinkti įrodymus, susipažinti su nusikaltimo vieta ar apklausti liudininkus. Dėl šių nusikaltimų teisinio sudėtingumo taip pat kyla ypatingų sunkumų nacionalinėms valdžios institucijoms siekiant nustatyti jurisdikciją ir teisti asmenis, atsakingus už masinius žiaurumus.

Faktinis sudėtingumas

a. Nusikaltimų pobūdis ir mastas

Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai dažnai vyksta tokiu mastu, kuris yra nepalyginimas su dauguma šalies viduje įvykdomų nusikaltimų. Jie gali būti susiję su šimtais ir dažnai tūkstančiais tiesioginių aukų, keliais vykdytojais ir begale liudininkų. Šiems nusikaltimams paprastai yra būdingas kraštutinis bei pasikartojantis žiaurumas. Šie veiksniai daro nemažą poveikį tyrėjams.

- Nusikaltimų bazių geografinis pasiskirstymas

Dažniausiai pagrindinius tarptautinius nusikaltimus sudaro įvairūs į vieną visumą susijungę incidentai, vykstantys ilgą laikotarpį. Paprastai jie vyksta plačioje geografinėje teritorijoje ir dažnai apima daug kaimų, miestų ir regionų, o kartais kerta valstybių sienas. Be to, dėl konflikto zonos atokumo geografiniu požiūriu dažnai kyla įvairių kliūčių. Kai kuriais atvejais būna nepaprastai sunku pasiekti liudininką arba auką karo nusiaubtoje vietovėje. Nustatant šių asmenų tapatybę, juos atsekant ir užmezgant su jais ryšį atsiranda nemažai logistinių ir finansinių padarinių ir kyla didelių veiklos apribojimų tyrėjams ar prokurorams, siekiantiems patraukti baudžiamojon atsakomybėn asmenis, kurie įtariami padarę tokius nusikaltimus.

- Didelis susijusių asmenų skaičius

Nenuostabu, kad darant tokio masto nusikaltimus paprastai dalyvauja didelis jų vykdytojų skaičius. Nusikaltimų vykdytojai gali būti valstybiniai subjektai, pavyzdžiui, kariniai, policijos, valstybės pareigūnai ar civiliai asmenys, arba nevalstybiniai subjektai, pavyzdžiui, sukarintos ar nereguliarios karinės grupuotės. Tokie nusikaltimai gali būti padaryti sudėtingose organizacinėse struktūrose, kurios neatitinka tradicinių hierarchinių organizacijų modelio.⁵² Nustatant, koku mastu įtariamas vykdytojas dalyvavo darant nusikaltimą ir kokia yra jo pozicija nusikalstamoje struktūroje, itin svarbu suprasti, kokie subjektai dalyvavo darant nusikaltimus. Darant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ne tik dalyvauja daug vykdytojų – jų atveju dažnai būna daug tiek aukų, tiek liudininkų.

⁵² 2012–2015 m. TBT prokuratūros strateginis planas, 3 punktas.

- Seksualiniai smurtiniai nusikaltimai ir smurtiniai nusikaltimai dėl lyties

Vykdyti seksualinio smurto nusikaltimų ir nusikaltimų dėl lyties tyrimus bei baudžiamąjį persekiojimą už juos gali būti ypač sudėtinga dėl tokių nusikaltimų opumo ir su tuo susijusios aukų bei liudininkų socialinės stigmatos, gėdos ir pažeminimo, nusikaltimų privatumo ir tikimybės, kad baudžiamojo proceso metu bus sukelta pakartotinė viktimizacija ir tolesnis traumavimas. Iki šiol nagrinėjant atitinkamas bylas paaiškėjo, kad reikalingi kvalifikuoti tyrėjai ir prokurorai, kuriems būtų suteiktas pakankamas mokymas ir kurie turėtų pakankamai žinių, kad galėtų užduoti tinkamus ir opius klausimus siekdami nustatyti seksualinių nusikaltimų padarymo atvejus ir įtraukti visas seksualinio smurto faktines aplinkybes, į kurias būtina atsižvelgti norint įsitikinti, ar įrodyti genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų sudėties elementai.⁵³

b. Nestabili aplinka po nusikaltimų padarymo, kurioje nepaisoma įstatymų

Pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai gali būti padaromi ginkluoto konflikto metu, žlugus teisei valstybei ir viešajai tvarkai, malšinant civilių gyventojų judėjimą, smurtinio diskriminavimo arba persekiojimo, arba politinių represijų sąlygomis ir kitų scenarijų atvejais. Tokios sąlygos sukelia tyrimams kliūčių, kurios gali išlikti net ir pasibaigus konfliktui ar krizei.

- Negalinti arba nenorinti bendradarbiauti vyriausybė

Tokioje aplinkoje valstybė, kurios teritorijoje buvo padaryti nusikaltimai, gali nebendradarbiauti su tyrėjais, ypač jeigu atliekamas tyrimas tos valstybės pareigūnų atžvilgiu. Tokie pareigūnai gali sukelti politinių ar teisinių kliūčių, kad apsunkintų tyrimus. Pavyzdžiui, tokie tyrimai gali būti uždrausti pagal nacionalinės teisės aktus, vyriausybės pareigūnai gali manipuliuoti įstatymus arba tyrėjams gali būti nustatyti kelionių apribojimai. Tais atvejais, kai vyriausybė bendradarbiauja, tyrimui gali kliudyti kiti veiksniai. Pavyzdžiui, valstybė gali neturėti tinkamai ir veiksmingai veikiančių viešųjų struktūrų ar įstaigų ir todėl negali užtikrinti tinkamų bendradarbiavimo kanalų ir su tuo susijusios savitarpio teisinės pagalbos tarp valstybių.

⁵³ Žr. Europos institucijų tinklo ryšiams dėl genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo palaikyti 16-o posėdžio tolesnes išvadas, 2014 m. gegužės 21–22 d., Haga, išvadų 5–8 punktai.

- Su saugumu susijusios problemos

Valstybėse, kurių atžvilgiu atliekamas tyrimas, gali vykti ginkluotas konfliktas arba, net jeigu ginkluoto konflikto nėra, gali būti nepaprastai sunku ar pavojinga pasiekti tam tikras vietas norint surinkti įrodymus, nes dėl konflikto suniokota valstybės infrastruktūra arba valstybės institucijos tiesiog nekontroliuoja tam tikrą savo teritorijos dalį. Kai kuriose vietovėse gali būti nesprogusių bombų, minų ar kitų rūšių šaudmenų. Norint užtikrinti asmenų, susijusių su tyrimu, kuris atliekamas pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įtariamų vykdytojų atžvilgiu, jų patraukimu baudžiamajon atsakomybėn ir teismo procesu, (tyrėjų, prokurorų, advokatų, teisėjų, liudininkų, nukentėjusiųjų, vertėjų ir nusikaltimo vykdytojo (-ų)), saugumą turi būti iš anksto atliekamas parengiamasis darbas ir suteikta išteklių. Itin svarbūs etapai siekiant sumažinti šią riziką yra išsamus tyrimo planavimas ir grėsmės saugumui vertinimai, kad būtų nustatyti su tam tikro tyrimo vykdymo saugumu susiję aspektai.

- Liudininkų ir aukų tapatybės nustatymas

Konfliktų metu gyventojų registrai dažnai būna sunaikinami, prarandami, netinkamai tvarkomi arba jų tiesiog nėra. Be to, daugelis liudininkų ir aukų, o dažnai ir patys nusikaltimų vykdytojai, pabėga iš atitinkamo regiono dėl saugumo padėties nestabilumo arba dėl to, kad bijo padarinių. Tokie atvejai sukelia didelių kliūčių norint nustatyti liudininkų ir aukų tapatybę ir juos surasti, palaikyti su jais ryšį, nustatyti jų tarpusavio ryšius ir susieti juos su nusikaltimo baze. Kai kurios nacionalinės valdžios institucijos mėgino paskatinti šias aukas ir liudininkus atvykti į jų šalies teritoriją, kad imigracijos proceso metu jie praneštų apie savo su nusikaltimais susijusią patirtį.⁵⁴ Siekiant užtikrinti, kad pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimas būtų vykdomas visapusiškai, atsižvelgiant į visų susijusių šalių pareiškimus ir visus turimus įrodymus, būtinas žingsnis norint padėti nustatyti atitinkamų liudininkų tapatybę yra susijusių valstybių institucijų bendradarbiavimas, visų pirma valstybių narių imigracijos, teisėsaugos ir baudžiamajo persekiojimo institucijų bendradarbiavimas.

⁵⁴ *Pavyzdžiui, Vokietijos imigracijos pareigūnai prašo iš Sirijos atvykstančių prieglobsčio prašytojų užpildyti formą, kurioje klausiama, ar jie yra buvę karo nusikaltimų liudininkais, ir, jeigu taip, pateikti apie tai išsamesnės informacijos. Žr. Human Rights Watch, „The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands“ („Toli siekianti teisingumo galia. Specializuotų Prancūzijos, Vokietijos ir Nyderlandų karo nusikaltimų padalinių patirtis“), 2014 m. rugsėjo mėn., p. 10, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.*

- Parama aukoms ir liudininkams ir jų apsauga

Tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo institucijos dažnai susiduria su konkrečiomis problemomis, susijusiomis su aukomis ir liudininkais, ir turėtų vadovautis principu „*nepakenk*“. Aukos arba liudininkai gal bijoti padarinių, jeigu jie duoda parodymus prieš įtariamus nusikaltimų vykdytojus.⁵⁵ Įtariamieji, turintys didelės įtakos konflikto zonose, galėtų daryti spaudimą asmenims, kurie galėtų duoti prieš juos parodymus. Be to, reikėtų užtikrinti, kad aukoms ir liudininkams būtų suteikta tinkama psichologinė parama siekiant juos apsaugoti nuo pakartotinės viktimizacijos. Dar su kitais sunkumais gali būti susiduriama remiantis liudijančių ekspertų parodymais, taip pat nustatant patikimų ir įtikimų liudininkų tapatybę ir jų buvimo vietą. Dėl logistinių ar kitų priežasčių parodymai kartais duodami vaizdo konferencijoje, o ji neturi tokių privalumų kaip tiesioginiai parodymai. Be to, dėl kai kurių visuomenių pobūdžio arba dėl to, kad negalima išvengti atpažinimo, dažnai būna sudėtinga veiksmų vietoje išsaugoti tyrimų konfidencialumą. Šios problemos dar pasunkėja, kai aukos, liudininkai ir (arba) jų šeimos gyvena už valstybių narių ribų. Dėl sunkumų, kylančių užtikrinant apsaugą tokiomis aplinkybėmis, būtina nuo pat tyrimo pradžios vykdyti išsamų rizikos vertinimą.

Nacionalinės valdžios institucijos turi ne tik pareigą teikti paramą aukoms ir liudininkams, bet ir kitų pareigų, pavyzdžiui, leisti nekentėjusiesiems dalyvauti procesuose ir suteikti galimybę naudotis tokiais kitomis teisėmis, kaip teisinis atstovavimas, apsauga ir parama, taip pat reparacija.⁵⁶ Tačiau teikti tokią paramą gali būti sudėtinga, ypač užsienyje gyvenančių aukų atžvilgiu. Norint teikti tinkamą paramą, institucijoms gali tekti konkrečios bylos pradžioje nustatyti komunikacijos strategiją ir pasiūlyti su vykdomais tyrimais ir teismo procesais susijusių informavimo veiklos galimybių, kad nukentėjusieji būtų informuojami apie procesus bei jų teises ir būtų paskatinti savanoriškai duoti parodymus.

⁵⁵ Pavyzdžiui, Mpambara byloje su Nyderlandų institucijomis susisiekė vienas iš liudininkų ir pranešė, kad su juo mėgino užmegzti ryšį kaltinamojo giminaičiai ir jis jaučiasi išsigandęs. Žr. *Human Rights Watch* „*The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands*“, 2014 m. rugsėjo mėn., p. 49–50, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.

⁵⁶ Žr. Direktyvą 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, ir 2013 m. gruodžio mėn. Europos Komisijos gairių dokumentą dėl Direktyvos 2012/29/ES perkėlimo į nacionalinę teisę ir įgyvendinimo.

- Su laiku susiję padariniai

Dėl paties tyrimų ir baudžiamojo persekiojimo pobūdžio jie vykdomi jau įvykus atitinkamiems įvykiams, tačiau genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų atveju tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas gali būti vykdomi praėjus keleriems metams ar net dešimtmečiams. Pagrindiniams tarptautiniams nusikaltimams paprastai netaikomas senaties terminas. Todėl teismo procesai gali būti vykdomi tol, kol nusikaltimo vykdytojai yra gyvi. Tačiau, praėjus tam tikram laikui tarp nusikaltimo padarymo ir tyrimo, taip pat tampa sudėtingiau rinkti patikimus įrodymus. Pavyzdžiui, teismo ekspertizės įrodymai gali būti prarasti arba užteršti, archyvai gali būti sunaikinti, o liudininkų atmintis gali tapti mažiau patikima.

c. Informacijos pobūdis

- Informacijos kiekis ir bylų valdymas

Viena vertus, tyrėjai susiduria su nenuginčijamų įrodymų trūkumu, atsirandančiu dėl įvairių veiksnių, pavyzdžiui, dėl to, kad tarp veikos įvykdymo ir tyrimo praėjo tam tikras laikas, kad nusikaltimų vykdytojų yra daug arba kad nebuvo užregistruota, pavyzdžiui, nutartis, kuria nusikaltimo vykdytojas susiejamas su nusikaltimo vieta. Kita vertus, tyrėjai gali susidurti su tuo, kad galimai svarbios informacijos, kuri gali būti naudinga tyrimui, kiekis yra nepaprastai didelis. Norint sujungti ir valdyti tokius milžiniškus informacijos kiekius reikalingi kvalifikuoti specialistai, vertėjai ir tyrėjai, taip pat reikia turėti administracinių ir kitų išteklių. Tyrėjai taip pat susiduria su įvairiais informacijos šaltiniais, kuriais galėtų būti naudojamos kaip įrodymais. Ši informacija gali būti: 1) vieša, pavyzdžiui, žiniasklaida, internetas (pvz., „YouTube“, „Facebook“), tarpvyriausybinių organizacijų, NVO ir kitų tarptautinių organizacijų ataskaitos, 2) riboto naudojimo, pavyzdžiui, iš įvairių nacionalinių ar tarptautinių žvalgybos tarnybų gaunama informacija arba 3) ribotos prieigos tarptautiniai ir nacionaliniai dokumentai, pavyzdžiui, gaunami policijai atliekant tyrimus arba iš imigracijos tarnybų. Nors teismo procesams skirtų galimų įrodymų šaltiniais gali būti tiek vieša, tiek riboto naudojimo informacija, šios informacijos kiekis, taip pat jos valdymas ir peržiūra kelia sunkumų tyrėjams ir prokurorams.

- Vertimas žodžiu ir raštu

Rasti neutralių, pasiekiamų ir patikimų vertėjų žodžiu konflikto zonoje gali būti sudėtinga. Kai kuriais atvejais kalba, kuria kalba vietos gyventojai arba susijusios šalys, gali būti nepaprastai reta arba ja gali kalbėti tik viena iš konflikte dalyvaujančių šalių.⁵⁷ Be to, atsižvelgiant į tokių bylų faktinį sudėtingumą, gali taip pat prireikti išversti didelį galimai svarbių dokumentų kiekį.

- Liudytojų parodymų svarba

Kadangi pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojai dažnai nepalieka atsekamos dokumentinės informacijos ar įrašų, liudytojų parodymai yra gyvybiškai svarbus aspektas norint sėkmingai parengti bylą prieš nusikaltimo vykdytoją. Tačiau tokiais atvejais tyrėjai dažnai susiduria su tokiomis problemomis, kaip liudytojų traumavimas, įtakos liudytojams darymas arba jų pakartotinė viktimizacija ir patikimumas. Didelių problemų gali sukelti ir liudytojų nuovargis, ypač tuo atveju, jeigu liudytojai anksčiau yra pateikę savo pasakojimus daug kartų ir įvairiems subjektams (humanitariniams darbuotojams, NVO, žiniasklaidai, tarptautiniams tyrėjams ir t. t.). Be to, liudytojai gali patirti atminties praradimą arba sutrikimą dėl to, kad po ilgo laiko atsiminimai išblanksta.⁵⁸ Dėl šių sudėtingų aspektų, kuriais tokiose bylose pasižymi liudytojų ir aukų parodymai, pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrėjams turi būti suteiktas reikiamas mokymas, kad jie galėtų veiksmingai vykdyti apklausas ar tardymus. Be to, tyrėjai turi pripažinti, kad reikia tirti ir kitų formų įrodymus, pavyzdžiui, dokumentinius arba teismo ekspertizės įrodymus.

⁵⁷ Pavyzdžiui, Eritrėjos ir Etiopijos karo atveju Nuolatinis arbitražo teismas susidūrė su parodymais, kurie buvo gauti po to, kai perėjo keturis vertimo „sluoksnius“. Žr. „*Litigating War: Mass Civil Injury and the Eritrea-Ethiopia Claims Commission*“ („Bylinėjimosi karas. Masinė civilinė žala bei Eritrėjos ir Etiopijos ieškinių nagrinėjimo komisija“), Sean D. Murphy, Won Kidane, Thomas R. Snider, p. 86.

⁵⁸ Pavyzdžiui, Argentina ir Gvatemala tik neseniai pradėjo tirti jų teritorijoje įvykdytus masinius žiaurumus, nepaisant to, kad šie žiaurumai buvo įvykdyti XX a. devintajame dešimtmetyje. Baltijos valstybės tiria XX a. šeštajame dešimtmetyje (sovietinės okupacijos pradžioje) įvykdytus nusikaltimus. Tiek TBTH, tiek nacionalinio lygmens teismuose vyksta tyrimai ir baudžiamasis persekiojimas už nusikaltimus, kurie XX a. dešimtojo dešimtmečio pradžioje buvo padaryti buvusioje Jugoslavijoje. Analogiškai vis dar vykdomi tyrimai ir teismo procesai už 1994 m. Ruandos genocido metu padarytus nusikaltimus.

d. Logistiniai sunkumai

- Galimų tyrimų skaičius ir prioritetų nustatymas

Valstybių narių nacionalinėse baudžiamosiose sistemose dažnai susiduriama su tuo, kad įtariamų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų skaičius yra didelis. Daugelio vienu metu vykdomų tyrimų veiksmingumas gali sumažėti dėl nepakankamo apmokytų pareigūnų skaičiaus, nepakankamų išteklių arba ribotų administracinių pajėgumų. Todėl kompetentingos institucijos dažnai turi nustatyti dedamų pastangų prioritetus ir daugiau dėmesio skirti tam, kad būtų inicijuojami teismo procesai tų įtariamųjų atžvilgiu, kuriems gali būti iškelta tvirta byla. Tokie prioritetai gali būti nustatomi remiantis įvairiais veiksniais, pavyzdžiui, turimais ištekliais ir turimų įrodymų bei susijusios informacijos kiekiu.

- Darbo erdvė

Tyrimai dažnai būna atliekami nepažįstamoje geografinėje vietovėje, ir tokia padėtis gali sukelti įvairių logistinių kliūčių. Kad trečiojoje valstybėje įvykdytų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrėjas galėtų tinkamai pasirengti kelionei, jis turi iš anksto turėti žinių apie klimatą, oro sąlygas, kelių infrastruktūrą ir kitas su prieinamumu susijusias problemas, su kuriomis gali būti susidurta, taip pat suprasti, kokį poveikį šie veiksniai gali padaryti surinktiems įrodymams. Norint vykdyti tyrimus nepažįstamoje vietovėse gali prireikti atlikti intensyvią parengiamąją darbą, pavyzdžiui, atlikti skiepijimą nuo ligų, pasirūpinti specializuota elektros įranga ir kitais specializuotais reikmenimis.

- Konkrečios ekspertinės žinios

Vykdam teismo procesus įtariamų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu visuomet būtina plačiai išmanyti ne tik taikomą teisinę sistemą, bet ir papildomas kompetencijos sritis. Tiek kaltintojų, tiek gynybos grupės paprastai pasitelkia liudijančius ekspertus, kad jie duotų parodymus apie tam tikro konflikto ypatybes. Tiek tyrėjai, tiek prokurorai ir teisėjai turi būti susipažinę su kitomis susijusiomis sritimis, pavyzdžiui, karine organizacija ir struktūromis, turėti žinių apie operacijas ir įvairių formų ginkluotę, minas ar šaudmenis, balistiką ir teismo ekspertizę, taip pat geopolitinius ir sociokultūrinius veiksnius, kurie yra svarbūs vystantis smurtiniams konfliktams. Be to, kompetentingos institucijos turėtų turėti galimybę susipažinti su policijos, saugumo, politikos ir istorijos sričių ekspertinėmis žiniomis, susijusiomis su valstybe, kurioje įvykdytas nusikaltimas.

- Visuomenė

Konflikto zonoje, kurioje buvo įvykdyti nusikaltimai, gyvenantiems vietos gyventojams dažnai būdinga skirtinga arba nežinoma kultūra, vertybių sistema ar elgsenos modeliai. Be to, pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai dažnai būna vykdomi subjektų arba nukreipti prieš subjektus, kurie priklauso skirtingoms grupėms, turinčioms priešingas politines ar ekonomines pažiūras ir skirtingus kultūrinius, etninius bei istorinius požymius. Tiek tyrėjai, tiek prokurorai ir teisėjai turi tikrai suprasti tokius visuomeninius veiksmus, kad užtikrintų saugų ir tinkamą tokių bylų nagrinėjimą.

- Teismo bendradarbiavimo priemonių trūkumas

Tyrėjai ir prokurorai dažnai susiduria su tuo, kad trūksta teisminių priemonių ir todėl nėra teisinio pagrindo, kuriuo būtų grindžiama savitarpio teisinė pagalba ir ekstradicija su trečiosiomis valstybėmis. Tokiais atvejais kompetentingos nacionalinės valdžios institucijos geriausiu atveju turi remtis *ad hoc* bendradarbiavimo susitarimais (kurie daugiausia priklauso nuo užsienio valstybių politinės valios ir didelių laiko bei išteklių investicijų) arba blogiausiu atveju jos apskritai negali bendradarbiauti.

1.3.1 Teisinis sudėtingumas

- Kontekstiniai elementai

Būtina ne tik nustatyti objektyvius (*actus reus*) ir subjektyvius (*mens rea*) pagrindinių tarptautinių nusikaltimų sudėties požymius, bet ir pateikti konkrečių kontekstinių elementų įrodymus.⁵⁹ Pavyzdžiui, norint įrodyti, kad buvo įvykdyti nusikaltimai žmoniškumui, turi būti pateikti įrodymai, kad šie nusikaltimai buvo plataus masto ar sistemingų išpuolių prieš civilius gyventojus dalis, o karo nusikaltimų atveju turi būti pateikti įrodymai, kad tam tikras nusikaltimas buvo įvykdytas vykstant tarptautiniam arba netarptautiniam ginkluotam konfliktui.

⁵⁹ Dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo Romos statute išvardytų nusikaltimų žr. „*Elements of Crimes of the International Criminal Court*“ („Tarptautinio baudžiamojo teismo kompetencijai priklausančių nusikaltimų sudėties elementai“), ICC-ASP/1/3, p. 108, U.N. Dok. PCNICC/2000/1/Add.2 (2000).

- Veiksmingas įgyvendinimas

Pagal Romos statute įtvirtintą papildomumo principą pirminė jurisdikcija vykdyti tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą įtariamų genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu tenka valstybėms Šalims. Kaip aptarta pirmiau, ši visų valstybių pareiga patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojus kyla iš daug platesnių tarptautinių įsipareigojimų, nei įtvirtintieji Romos statute. Tačiau norint užtikrinti, kad papildomumo sistema tinkamai veiktų, būtina tinkamai įgyvendinti pagal Romos statutą numatytus įsipareigojimus, kad nacionalinės valdžios institucijos galėtų vykdyti teismo procesus vadovaudamosi nustatytais tarptautinės baudžiamosios teisės normomis. Praktikoje papildomumas reiškia, kad valstybės Šalys turi ne tik nacionalinėje teisėje kriminalizuoti Romos statute numatytus nusikaltimus, bet ir užtikrinti, kad jose būtų tinkamai įgyvendinamos tokios koncepcijos kaip vadovavimas ir viršesnė atsakomybė, taip pat, vadovaudamosi tarptautine teise, nustatyti atitinkamas taisykles dėl jurisdikcijos, sankcijų, imuniteto nuo jurisdikcijos ir senaties terminų. Tarptautinės teisės normų įgyvendinimas nacionaliniu mastu kartais būna nepakankamas norint įvykdyti tarptautinius įsipareigojimus, o tai kliudo įvykdyti visus valstybių įsipareigojimus, susijusius su bendradarbiavimu baudžiamosiose bylose arba tyrimu ir baudžiamuoju persekiojimu.

- Tarptautiniai imunitetai

Tam tikri valstybės pareigūnai, pavyzdžiui, valstybių ar vyriausybių vadovai, užsienio reikalų ministrai, akredituoti diplomatai, tarptautinių organizacijų personalas⁶⁰ ir oficialių misijų nariai gali konkrečiomis aplinkybėmis turėti imunitetą nuo baudžiamosios jurisdikcijos.⁶¹ Jeigu yra galima įtampa, susijusi su santykiu tarp imuniteto ir individualios baudžiamosios atsakomybės, tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir teisinės pagalbos institucijos turi vykdyti savo funkciją užtikrindamos, kad tarptautinio imuniteto taisyklės būtų taikomos tinkamai, taip užtikrinant, kad asmenys, kuriems taikomas imunitetas nuo nacionalinės baudžiamosios jurisdikcijos vykdymo, nebūtų neteisėtai suimti arba sulaikyti, ir priešingai, kad imunitetu nebūtų netinkamai naudojama siekiant

⁶⁰ Žr. Konvenciją dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų, 1 U.N.T.S. 15, 1946 m. vasario 13 d., V–VII straipsniai.

⁶¹ Žr. bylą dėl 2000 m. balandžio 11 d. arešto orderio (*Kongo Demokratinė Respublika prieš Belgiją*), 2002 TTT. Tačiau kai asmuo nebevykdo vienos iš minėtų funkcijų, šis imunitetas nustoja galioti. *Taip pat žr.* 2012 m. liepos 25 d. Šveicarijos federacinio baudžiamojo teismo sprendimą, pateiktą adresu: <http://www.trial-ch.org/en/activities/litigation/trials-cases-in-switzerland/khaled-nezzar-algeria-2011.html>. *Taip pat žr.* Konvenciją dėl Jungtinių Tautų privilegijų ir imunitetų, 1 U.N.T.S. 15, 1946 m. vasario 13 d., V–VII straipsniai.

nederamai apsaugoti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės už sunkiausių nusikaltimų vykdymą.⁶²

Genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų vykdymas negali būti pripažįstamas oficialių pareigų dalimi. Kadangi trūksta aiškumo nacionaliniu lygmeniu ir panašiais atvejais yra priimami skirtingi sprendimai, tarptautinių imuniteto taisyklių klausimas yra sritis, kurioje nėra tikrumo ir trūksta teisinio nuspėjamumo. Vis dar nėra pakankamai aiškiai apibrėžtas tam tikrų valstybės pareigūnų imuniteto genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų atžvilgiu statusas.

- Įtariamo nusikaltimo vykdytojo ryšių nustatymas

Nustatant asmenų, dalyvavusių vykdant vieną iš pagrindinių tarptautinių nusikaltimų, individualią baudžiamąją atsakomybę būtina įrodyti įtariamo nusikaltimo vykdytojo ir nusikaltimo bazės sąsają. Greta tiesioginio nusikaltimo įvykdymo, tarptautinėje baudžiamojoje teisėje pripažįstama ir kitų rūšių baudžiamoji atsakomybė už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus. Taigi, atsakomybė už tokius nusikaltimus galėtų atsirasti tiek dėl tiesioginio konkrečios veikos įvykdymo, tiek dėl skirtingų netiesioginio dalyvavimo būdų, priklausomai nuo valstybės, kurioje nusikaltimas tiriamas ir už jį patraukiama baudžiamojon atsakomybėn, nacionalinės baudžiamosios justicijos sistemos. Dėl atstumo tarp asmens, kuris suplanavo arba įsakė padaryti tokį nusikaltimą, buvimo vietos ir vietos, kurioje tie nusikaltimai buvo faktiškai padaryti, kyla nemažai sunkumų tiek tyrėjams, tiek prokurorams. Dėl to, kad egzistuoja *de facto* vyresniškumo pozicija, kuri nėra įrodyta įrašais ar kitais įrodymais, atsiranda dar vienas sunkumas, su kuriuo susiduria teisingumo sistemos, kadangi šiuolaikiniame kare vadovavimo grandinė dažnai užtikrinama vienu metu su administracinių, politinių, teisėsaugos ir karinių struktūrų veikla.

- Įvairūs teisės šaltiniai

Tyrėjai, prokurorai ir teisėjai turi laikytis ne tik nacionaliniuose baudžiamuosiuose kodeksuose nustatytų taisyklių, bet vadovautis ir kitais teisės šaltiniais, pavyzdžiui, tarptautinėmis baudžiamosios teisės taisyklėmis, įskaitant tiek sutartis, tiek paprotinę teisę, tarptautine humanitarine teise ir žmogaus teisių teise, taip pat įvairiais antriniais šaltiniais, pavyzdžiui, teismų praktika kitose jurisdikcijose, tarptautinių teismų praktika (pavyzdžiui, *ad hoc* Tarptautinio baudžiamojo tribunolo buvusiąjai Jugoslavijai (TBTBJ), Tarptautinio baudžiamojo tribunolo Ruandai (TBTR), Tarptautinio Teisingumo Teismo (TTT), Tarptautinio baudžiamojo teismo (TBT) praktika) ir doktrina. Todėl, norint sėkmingai parengti bylą, būtina, kad tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo institucijos nacionaliniu lygmeniu turėtų gausių žinių apie šiuos šaltinius ir jų taikymą tarptautinio arba vidaus ginkluoto konflikto atveju, taip pat labai išsamių ekspertinių žinių.

⁶² Tinklas aptarė su tarptautiniu imunitetu ir tarptautine praktika šioje srityje susijusių taisyklių klausimą 14-ame posėdyje, įvykusiame 2013 m. balandžio 17–18 d.

2.1 ES lygmeniu

ES grindžiama laisvės, demokratijos, pagarbos žmogaus teisėms bei pagrindinėms laisvėms ir teisinės valstybės principais, įskaitant poreikį sustabdyti nebaudžiamumo praktiką, taip pat vykdyti tyrimus už genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų vykdymą atsakingų asmenų atžvilgiu ir patraukti juos baudžiamojon atsakomybėn.

ES įrodė tvirtą pasiryžimą vykdyti išorės veiksmus šioje srityje, visų pirma bendradarbiaudama su TBT⁶³, įgyvendindama Europos Sąjungos žmogaus teisių politiką⁶⁴ ir 2013 m. bendrą tarnybų darbinį dokumentą dėl skatinimo laikytis papildomumo principo⁶⁵. Tačiau šiais dokumentais skatinama tęsti kovą su nebaudžiamumu tarptautiniu lygmeniu ir dėmesys sutelkiamas į trečiąsias valstybes, o ES politikos vidaus aspektui juose skiriama mažiau dėmesio. ES parodė esanti įsipareigojusi kovoti su šiais nusikaltimais vidaus mastu 2002 m. sukurdama tinklą⁶⁶, o 2011 m. – tinklo sekretoriata⁶⁷. Be to, Tarybos sprendime 2003/335/TVR valstybės narės buvo paragintos padidinti nacionalinių padalinių bendradarbiavimą ir tokiu būdu sustiprinti teisėsaugos institucijų įvairiose valstybėse narėse gebėjimą veiksmingai bendradarbiauti vykdant tyrimą asmenų, kurie yra įtariamai padarę sunkus tarptautinius nusikaltimus, atžvilgiu ir jų baudžiamąjį persekiojimą.⁶⁸ Pirmiau minėto Tarybos sprendimo 2 straipsnyje nustatyta, kad valstybės narės turi imtis reikiamų priemonių, kad teisėsaugos institucijos būtų informuojamos apie įtariamų nusikaltimų vykdytojų buvimą, ir užtikrinti, kad nacionalinės teisėsaugos institucijos ir imigracijos institucijos keistųsi informacija.

⁶³ Žr., pvz., 2011 m. kovo 21 d. Tarybos sprendimą 2011/168/BUSP dėl Tarptautinio baudžiamojo teismo, OL L 76, 2011 3 22, p. 56, ir jos 2011 m. liepos 12 d. veiksmų planą (Tarybos dok. 12080/11).

⁶⁴ Žr., pvz., Europos Komisijos ir ES vyriausiojo įgaliotinio užsienio reikalams ir saugumo politikai bendrą komunikatą „Žmogaus teisės ir demokratija – svarbiausias ES išorės veiksmų elementas. Veiksmingesnio požiūrio formavimas“, KOM (2011) 886, p. 16; 2012 m. birželio 25 d. ES strateginę programą žmogaus teisių ir demokratijos srityje ir ES veiksmų planą žmogaus teisių ir demokratijos srityje (Tarybos dok. 11855/12); 2012 m. liepos 25 d. Tarybos sprendimą 2012/440/BUSP, kuriuo skiriamas Europos Sąjungos specialusis įgaliotinis žmogaus teisių klausimais, OL L 200, 2012 7 27, p. 21.

⁶⁵ Komisijos tarnybų darbinis dokumentas (SWD) (2013) 26, 2013 m. sausio 31 d.

⁶⁶ 2002 m. birželio 13 d. Tarybos sprendimas 2002/494/TVR, OL L 167, 2002 6 26, p. 1.

⁶⁷ Sprendimo dėl Eurojusto su pakeitimais, padarytais 2008 m. gruodžio 16 d. Tarybos sprendimu 2009/426/TVR, 25a straipsnis, OL L 138, 2009 6 4, p. 14.

⁶⁸ 2003 m. gegužės 8 d. Tarybos sprendimas 2003/335/TVR, OL L 118, 2003 5 14, p. 12.

Be to, ES pabrėžė valstybių narių, trečiųjų valstybių ir tarptautinių tribunolų tarpusavio bendradarbiavimo svarbą, taip pat jų priemonių ir politikos nuoseklumo ir suderinamumo svarbą.

Stokholmo programoje Europos Vadovų Taryba paprašė ES institucijų:

toliau remti ir propaguoti Sąjungos ir valstybių narių kovą su nebaudžiamumu ir kovoti su genocido nusikaltimais, nusikaltimais žmoniškumui bei karo nusikaltimais; atsižvelgiant į šį kontekstą, skatinti valstybes nares, trečiąsias šalis ir tarptautinius teismus šioje srityje, ypač Tarptautinį baudžiamąjį teismą (TBT), bendradarbiauti tarpusavyje ir plėtoti keitimąsi teismine informacija bei geriausios praktikos pavyzdžiais, susijusiais su baudžiamuoju persekiojimu už tokius nusikaltimus, šiuo tikslu pasitelkiant Europos institucijų tinklą ryšiams dėl už genocido nusikaltimus, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus atsakingų asmenų palaikyti.⁶⁹

Be to, Tarybos sprendimo 2011/168/BUSP 8 straipsniu:

ES įpareigojama užtikrinti visų savo aktų ir visos savo politikos nuoseklumą ir darną klausimais, susijusiais su TBT jurisdikcijai priklausančiais tarptautiniais nusikaltimais. Itin svarbu, kad tokiu būdu šiuo sprendimu Europos Sąjunga įpareigojama užtikrinti tokią darną ir nuoseklumą ne tik išorės veiksmų srityje, bet ir jos vidaus priemonių atžvilgiu.⁷⁰

Toliau dedant pastangas sustiprinti ES politikos vidaus aspektą kovojant su nebaudžiamumu bus užtikrintas šio politikos išorės aspekto ir pereinamojo laikotarpio teisingumo politikos patikimumas ir visapusiškumas.

⁶⁹ OL C 115/1, 2010 m. gegužės 4 d., p. 8.

⁷⁰ Tarybos sprendimo 2011/168/BUSP 8 straipsnis.

2.1.1 Tinklo vaidmuo

Tinklas buvo skurtas siekiant užtikrinti glaudų nacionalinių valdžios institucijų bendradarbiavimą tiriant genocido nusikaltimą, nusikaltimus žmoniškumui bei karo nusikaltimus ir patraukiant už juos baudžiamojon atsakomybėn. Pirmas jo posėdis buvo surengtas 2004 m. lapkričio mėn., tačiau tinklo sekretoriatas buvo sukurtas tik 2011 m. Šiuo metu tinklas yra vienintelis ES organas, turintis įgaliojimus remti valstybių narių pastangas ir palengvinti jų veiklos koordinavimą kovojant su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų nebaudžiamumu, o todėl jam tenka lemiamas vaidmuo užtikrinant ES įsipareigojimą kovoti su nebaudžiamumu vidaus mastu.

Nacionalinėms valdžios institucijoms tinkle atstovauja nacionaliniai asmenys ir institucijos ryšiams palaikyti – prokurorai, tyrėjai ir savitarpio teisinę pagalbą teikiančios institucijos, kurie nacionaliniu lygmeniu vykdo veiklą, susijusią su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimu ir baudžiamuoju persekiojimu už juos. Be valstybių narių nacionalinių valdžios institucijų ir jų partnerių iš Kanados, Norvegijos, Šveicarijos ir JAV, tinklas taip pat palaiko ryšius su Europos Komisijos, Eurojusto, TBT ir *ad hoc* tarptautinių baudžiamųjų tribunolų, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto, Interpolo ir pilietinės visuomenės organizacijų atstovais.

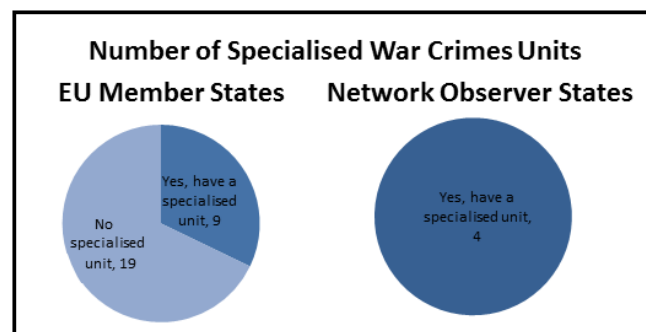
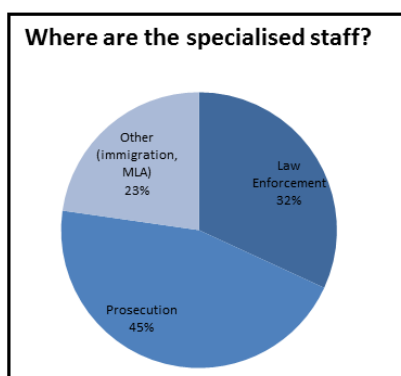
Susitikimai rengiami du kartus per metus, kad specialistai galėtų keistis operatyvine informacija, žiniomis, problemų sprendimo būdais ir praktiniais pavyzdžiais. Susitikimai padalijami į du posėdžius.

Viešame posėdyje dalyvauja išplėtos sudėties tinklo atstovai kartu su nacionalinių institucijų ryšiams palaikyti ir kitais atstovais, kaip apibūdinta pirmiau. Uždaras posėdis rengiamas tik nacionalinių institucijų ryšiams palaikyti ir jų partnerių iš valstybių stebėtojų atstovams, taip sukuriant konfidencialią aplinką, kurioje galima keistis operatyvine informacija apie vykdomus tyrimus ir ekstradicijos prašymus, susijusius su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais. Uždaras posėdis padeda didinti pasitikėjimą ir tarpusavio bendradarbiavimą tarp tyrėjų ir prokurorų iš visų valstybių narių, taip pat tarp specialistų ir kitų šioje srityje dirbančių organizacijų atstovų. Be to, tinklo nariai gali naudotis jo interneto svetainės nevieša dalimi – vadinamąja riboto naudojimo sritimi, kuri veikia kaip platforma, skirta keitimuisi informacija ir prieigai prie dokumentų, susijusių su Tinklo įgaliojimais.

Remdamasis šių susitikimų rezultatais, tinklas sukaupė daug žinių apie neatidėliotinai sprendžiamus klausimus, susijusius su jo kompetencijos sritimi. Po to tinklas ir jo sekretoriatas parengė ekspertų dokumentų dėl tam tikrų temų, pavyzdžiui, imigracijos institucijų, teisėsaugos institucijų ir prokuratūrų tarpusavio bendradarbiavimo, paramos liudininkams ir jų apsaugos ir juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės. Tinklo kaip specialistams skirtos platformos paskirtis – remti nacionalines valdžios institucijas atsakant į praktinius ir teisinius klausimus, susijusius su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų, kurių atžvilgiu valstybės narės turi baudžiamąją jurisdikciją, tyrimu ir baudžiamuoju persekiojimu už juos, nepaisant to, kur tie nusikaltimai buvo padaryti. Tinklas, nepaisant jo ribotų išteklių, įsitvirtino kaip neformalus ryšių punktas, skirtas kovai su nebaudžiamumu ES, ir turi galimybę veikti kaip geriausios praktikos modelis plėtojant panašius tinklus kituose regionuose. Šiuo požiūriu tinklas jau buvo naudingas kaip modelis, kuriuo remiantis buvo plėtojamas Afrikos Sąjungos prokurorų, besispecializuojančių pagrindinių tarptautinių nusikaltimų srityje, tinklas, o teikiant jam pakankamą paramą gali ir toliau būti pavyzdiniu modeliu ateityje plėtojant regioninius tinklus. Ateityje gali būti dar svarbiau, kad Afrikos ir ES tinklai glaudžiai bendradarbiautų, keistųsi informacija ir spręstų bendrai rūpimus klausimus.

2.2 Valstybių narių lygmeniu⁷¹

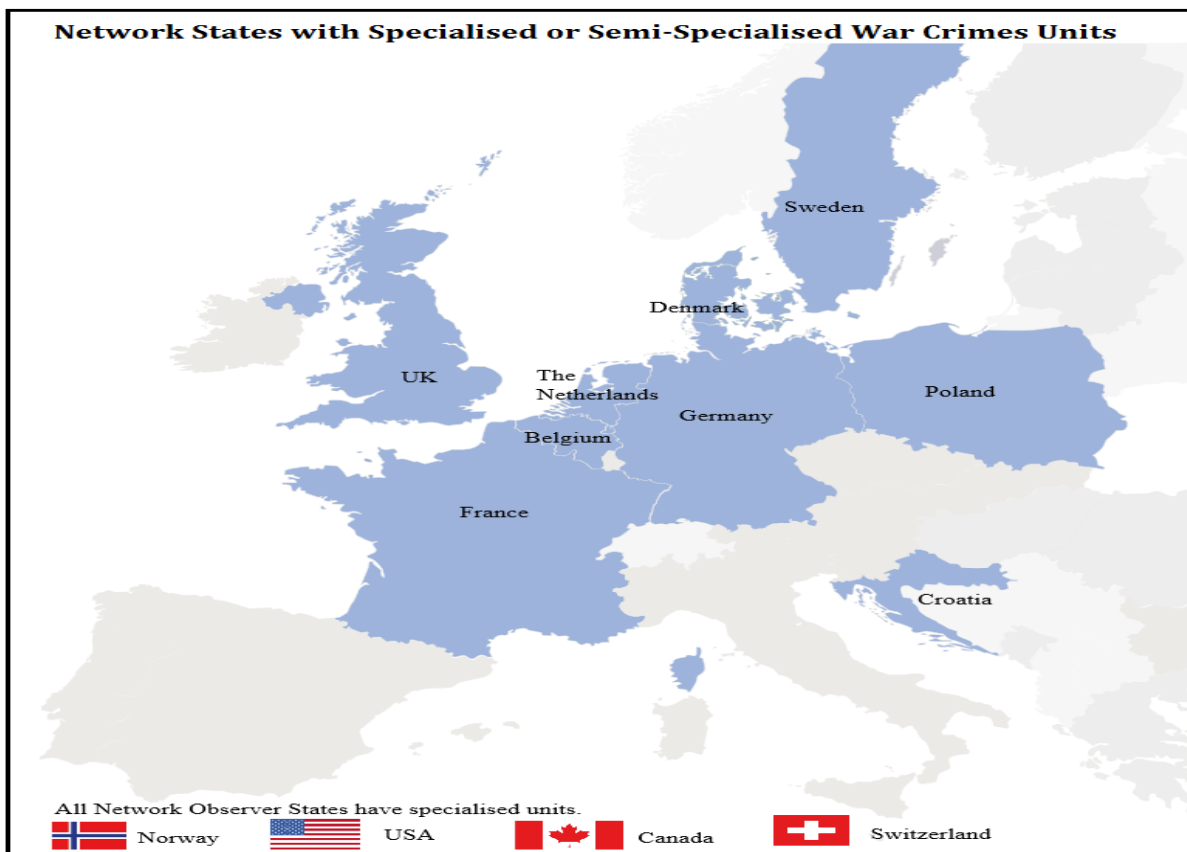
Kai kurioms valstybėms narėms ėmusi iniciatyvų sukurti specializuotas policijos, prokurorų ir savitarpio teisinės pagalbos (STP)

srities pareigūnų grupes, pastaraisiais metais buvo padaryta didelė pažanga nusikaltimų vykdytojus patraukiant baudžiamojon atsakomybėn. Belgijos, Kroatijos, Danijos, Prancūzijos, Vokietijos, Nyderlandų, JK ir Švedijos policijos tarnybose ir (arba) prokuratūrose buvo sukurti specialūs

⁷¹ Tinklo institucijoms ryšiams palaikyti buvo nusiųstas klausimynas, kad būtų surinkti naujausi duomenys apie darbuotojų, kurie skirtinguose nacionalinių valdžios institucijų skyriuose specializuojasi tarptautinių nusikaltimų srityje, skaičių ir taip pat apie baudžiamojo persekiojimo atvejų valstybėse narėse ir jose vykdomų tyrimų skaičių. Atsakymus sugrupavo tinklo sekretoriatas; jie išdėstyti toliau pateiktose lentelėse.

padaliniai, besispecializuojantys kovos su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais srityje.⁷² Specialių padalinių taip pat yra Norvegijoje, Šveicarijoje, Kanadoje ir JAV, kurios tinklo veikloje dalyvauja kaip valstybės stebėtojos. Kitose valstybėse narėse, pavyzdžiui, Suomijoje, Lietuvoje, Lenkijoje ir Latvijoje, besispecializuojantys darbuotojai dirba pagrindinių tarptautinių nusikaltimų srityje, tačiau ne specialiuose karo nusikaltimų padaliniuose. Be to, kai kurių valstybių narių darbuotojai dirba ne vien tik pagrindinių tarptautinių nusikaltimų srityje, tačiau vis dėlto turi specializuotų žinių apie šiuos nusikaltimus. Specializuotų žinių turintis paskirtas personalas yra labai naudingas tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už juos. Tolesni patobulinimai padaryti intensyviau keičiantis geriausios praktikos pavyzdžiais bei patirtimi ir palengvinant bendradarbiavimą per tinklą – dėl šios priežasties tam tikrose valstybėse narėse daugelis genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir kankinimo nusikaltimo vykdytojų buvo sėkmingai patraukti baudžiamojon atsakomybėn.

⁷² Išsamesnė padalinių, besispecializuojantys pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo už juos srityje, praktikos apžvalga pateikta dokumente „Strategies for the effective investigation and prosecution of serious international crimes: The Practice of Specialised War Crimes Units“ („Sunkių tarptautinių nusikaltimų veiksmingo tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo už juos strategijos. Specializuotų karo nusikaltimų padalinių praktika“, REDRESS ir Tarptautinė žmogaus teisių federacija, kuri galima rasti adresu http://www.redress.org/downloads/publications/The_Practice_of_Specialised_War_Crimes_Units_Dec_2010.pdf).

Specialūs padaliniai ir įvairiose tarnybose dirbančių darbuotojų skaičius

	Specializuotas karo nusikaltimų padalinys	Teisėsauga	Baudžiamasis persekiojimas	Kitos tarnybos (URM, STP pareigūnai, imigracijos pareigūnai)
Austrija		0	0	0
Belgija	✓	5*	4*	4 STP
Bulgarija		0	0	0
Kroatija	✓	Riboto naudojimo informacija	36 + generalinio prokuroro patarėjai	11*
Kipras		0	0	0
Čekija		0	0	0
Danija	✓	5*	3*	3*
Estija		0	0	0
Suomija		2*	1*	0
Prancūzija	✓	10	2 + 3 tyrimui vadovaujantys teisėjai	
Vokietija	✓	10 + 16*	7	24*
Graikija		0	0	0
Vengrija		0	0	0
Airija		0	0	0
Italija		0	0	0
Latvija		0	1	0
Lietuva		0	18*	0
Liuksemburgas		0	0	0
Malta		0	0	0
Nyderlandai	✓	25–30	5,5	1 STP 25 imigracijos darbuotojai, kurie dirba su 1 straipsnio F dalyje nurodytais atvejais
Lenkija	✓ ⁷³	0	87 prokurorai (+ 11 istorikų)	0
Portugalija		0	0	0
Rumunija		0	0	0
Slovakija		0	0	0
Slovėnija		0	0	0

⁷³ Lenkijos Tautos atminties institutas – Baudžiamojo persekiojimo už nusikaltimus lenkų tautai komisija (kaip baudžiamojo persekiojimo padalinys) vykdo tyrimus, susijusius su nacių ir komunistų padarytais nusikaltimais, taip pat kitais nusikaltimais, kurie klasifikuojami kaip genocidas, karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui, padaryti prieš Lenkijos piliečius laikotarpiu tarp 1939 m. rugsėjo mėn. ir 1990 m. liepos mėn. Tyrimus, susijusius su visais kitais nusikaltimais, kurie klasifikuojami kaip genocidas, karo nusikaltimai ir nusikaltimai žmoniškumui, vykdo prokuratūros.

Ispanija		0	0	0
Švedija	✓	8	6	0
Jungtinė Karalystė	✓	20	13	8
Norvegija	✓	14	6	
JAV	✓	10	11	
Kanada	✓	9*	30	50*
Šveicarija	✓	0	4*	0

*iš dalies paskirtas personalas – t. y. dalyvaujantis tiriant ir kitus nusikaltimus.

2.2.1 Rezultatai valstybių narių lygmeniu ir tinklo nariai

Valstybių narių pasiekimai patraukiant nusikaltimų vykdytojus baudžiamojon atsakomybèn yra įspūdingi, atsižvelgiant į tai, kad vietos lygmeniu baudžiamajam persekiojimui už šios rūšies nusikaltimus skiriama

nedaug dėmesio ir riboti

ištekliai. Valstybių narių,

kuriose nėra vykdomas

baudžiamasis

persekiojimas

vadovaujantis teritorinės

jurisdikcijos principu,

atveju specializuotų

padalinių teikiama nauda

dar akivaizdesnė. Šioje

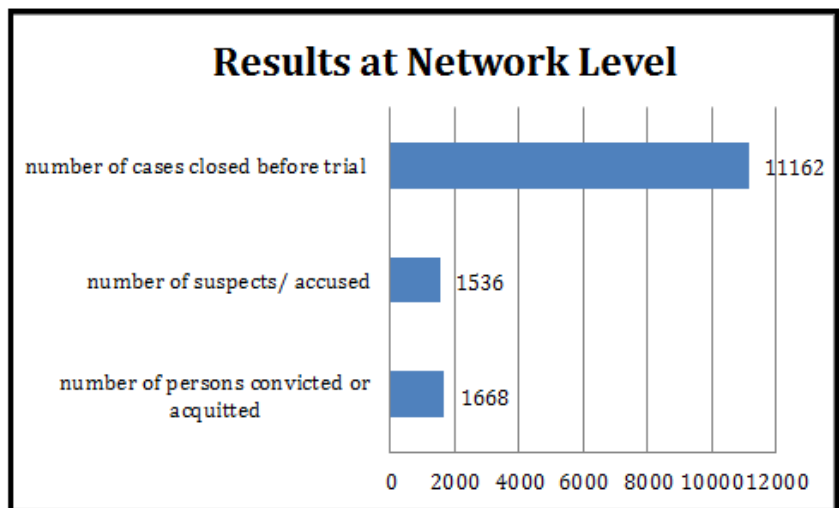
srityje dirbančių asmenų

motyvacija ir asmeninis įsipareigojimas dažnai kompensavo tai, kad turimi ištekliai buvo riboti ir

kad šiems nusikaltimams skiriamas nepakankamas prioritetas. Iki šiol valstybės narės baigė

nagrinėti iš viso 1 607 su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais susijusias bylas, o šiuo metu tiria

dar 1 339 su visu pasauliu susijusias bylas.

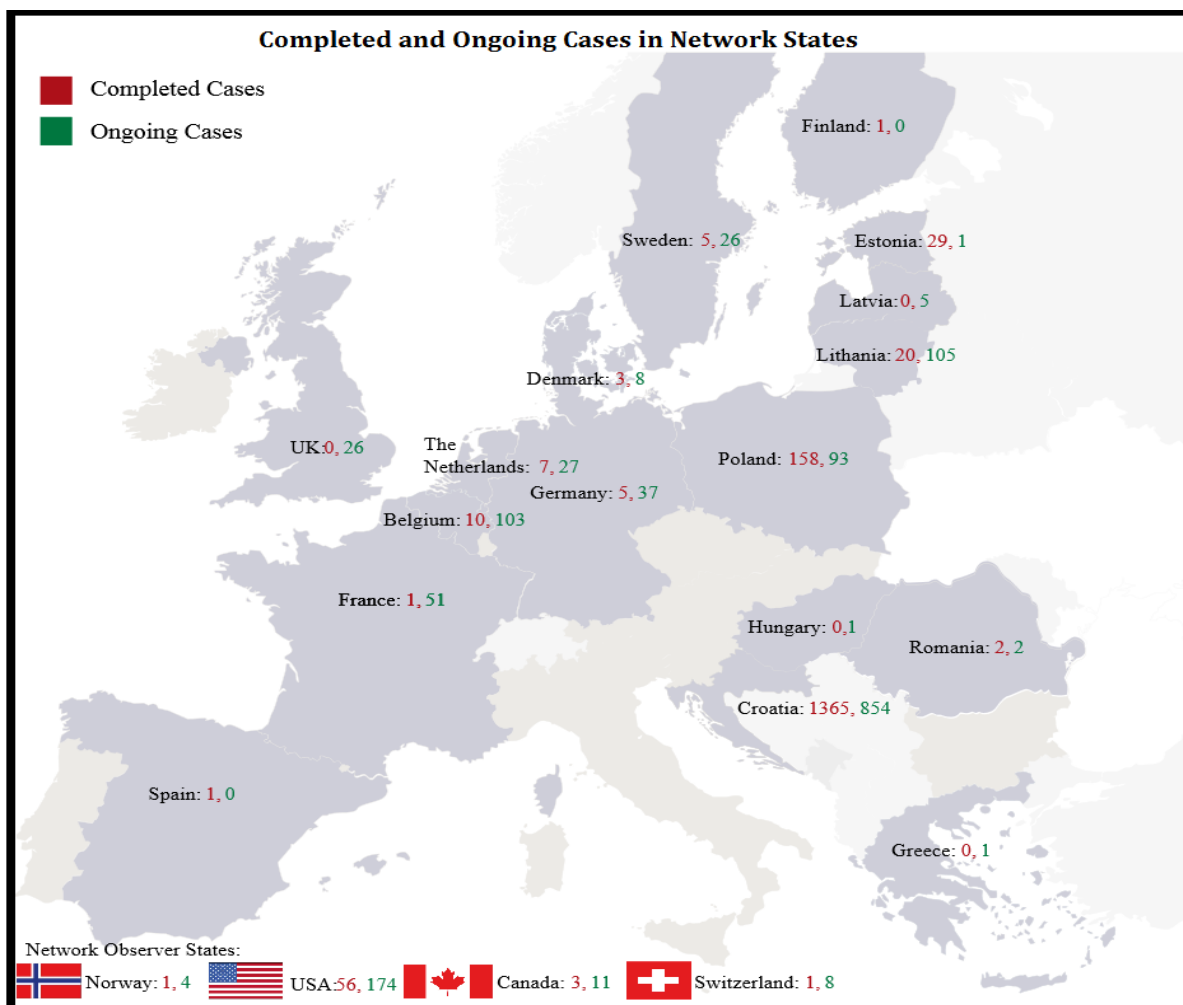

Toliau pateiktoje lentelėje išdėstyti duomenys rodo tyrimų ir baudžiamojo persekiojimo už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus atvejų skaičių įvairiais laikotarpiais, remiantis kiekvienoje valstybėje narėje turimais duomenimis. Bendras šių duomenų rinkimo laikotarpis – nuo 2002 m., tačiau dėl bylų dokumentavimo ir archyvavimo skirtumų, taip pat dėl tarptautinės teisės perkėlimo į nacionalinę teisę skirtumų buvo atsižvelgiama ir į kai kuriuos kitus laikotarpius. Ekstradicijos

Cases in EU Member States	
Completed Cases	1607
Ongoing Cases	1339

prašymų srityje valstybės narės apskritai turi peržiūrėti šias bylas vadovaudamosi principu *aut dedere aut judicare*, taigi, svarstyti esminius, procedūrinius ir jurisdikcijos klausimus.

Tai, kad iki teismo proceso nutrauktų bylų skaičius yra gana didelis, nulėmė esminės problemos, susijusios su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimu ir baudžiamuoju persekiojimu už juos. Šiuo skaičiumi išryškunami sunkumai, su kuriais susiduria nacionalinės valdžios institucijos, tačiau taip pat akcentuojamas didelis laimėjimas, kurį rodo dabartinis baigtų nagrinėti bylų skaičius – 1 607 bylos.

Tyrimai ir baudžiamojo persekiojimo atvejai

Valstybė	Laikotarpis (jeigu tai kitas laikotarpis, nei nuo 2002 m.)	Nuteistų / išteisintų asmenų skaičius	Įtariamųjų, kuriems pareikštas kaltinimas / kurių atžvilgiu šiuo metu vykdomas tyrimas arba teismo procesas, skaičius	Iki teismo proceso nutrauktų bylų skaičius	Gauti ekstradicijos prašymai
Austrija		0	0	0	0
Belgija ⁷⁴		10	103	88	25
Bulgarija		0	0	0	0
Kroatija	1991 m. – 2013 m. gruodžio mėn.	1365	854	1265	Duomenų nėra
Kipras		0	0	0	0
Čekija		0	0	0	0
Danija	Nuo 1995 m.	3	8	254	5
Estija	Nuo 1995 m.	29	1	15	0
Suomija		1	0	0	1
Prancūzija		1	51	11	Duomenų nėra
Vokietija	1988–2002 m.	4		108	Duomenų nėra
	2002–2014 m.	1	37	13	19
Graikija		0	1	0	0
Vengrija		0	1	3	Duomenų nėra
Airija		0	0	0	6
Italija		0	0	0	1
Latvija		0	5	0	0
Lietuva	Nuo 2011 m.	20	105	53	0
Liuksemburgas		0	0	0	0
Malta		0	0	0	0

⁷⁴ Skaičiai yra susiję ne su įtariamaisiais, o su bylomis; gautų ekstradicijos prašymų skaičius neapima iš tarptautinei baudžiamajai jurisdikcijai priklausančių teritorijų gautų prašymų.

Nyderlandai		7	27	8	9
Lenkija	Nuo 2000 m.	158	93	9285	1
Portugalija		0	0	0	0
Rumunija	Nuo 2013 m.	2	2	0	0
Slovakija		0	0	0	0
Slovėnija		0	0	0	0
Ispanija		1	0	5	40
Švedija		5	26		Nuo 3 iki 8 atvejų
Jungtinė Karalystė	2012-2014 m.	0	26	18	6
Norvegija		1	4	17	5
JAV ⁷⁵	2003-2013 m.	56	174		Duomenų nėra
Kanada		3	11	10	9
Šveicarija		1	8	12	5 per metus
Visos valstybės stebėtojos		61	197	39	19
Visa ES		1607	1339	11123	118
Visas tinklas (ES ir valstybės stebėtojos)		1668	1536	11162	137

⁷⁵ JAV įstatymai, pagal kuriuos baudžiama už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, įsigaliojo įvairiu metu (pavyzdžiui, dėl kankinimo nusikaltimo – 1994 m., karo nusikaltimų – 1996 m., vaikų karių verbavimo – 2008 m. ir t. t.). Todėl tais atvejais, kai pažeidimai buvo padaryti iki baudžiamųjų įstatymų įsigaliojimo, valdžios institucijos, vykdydamos jų vykdytojų baudžiamąjį persekiojimą, kėlė baudžiamąsias bylas, be kitų taikomų kaltinimų, dėl sukčiavimo imigracijos srityje.

TREČIAS SKYRIUS. PRIEMONĖS, KURIOMIS REMIAMAS PAGRINDINIŲ TARPTAUTINIŲ NUSIKALTIMŲ NACIONALINIS TYRIMAS IR BAUDŽIAMASIS PERSEKIOJIMAS UŽ JUOS

Į šią strategiją įtrauktos priemonės parengtos nuodugniai išnagrinėjus įvairiose valstybėse narėse jau taikomas priemones ir politiką. Jos parengtos remiantis geriausios praktikos pavyzdžiais, ankstesnių tinklo susitikimų metu pateiktomis rekomendacijomis, ekspertų grupės darbu ir plačiomis konsultacijomis su partneriais, TBT, mokslininkais, pilietine visuomene ir kitais suinteresuotaisiais subjektais. Jos nėra išdėstytos prioriteto tvarka. Veikiau, tinklo manymu, šios priemonės yra viena kitą papildančios, todėl valstybės narės ir ES, rengdamos veiksmingą kovos su nebaudžiamumu sistemą, turėtų atsižvelgti į visas šias priemones.

Be to, tinklas pabrėžia, kad šioje strategijoje akcentuojamos priemonės nėra išsamus priemonių, kurių ES ir valstybės narės turėtų imtis veiksmingai kovodamos su nebaudžiamumu, sąrašas. Dėl pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo už juos teisinio ir faktinio sudėtingumo valstybės narės turės imtis papildomų priemonių, kad būtų atsižvelgta į konkrečių bylų aplinkybes. Kadangi ši strategija bus reguliariai vertinama, į būsimas jos redakcijas gali būti įtraukta kitų čia nenurodytų priemonių.

1 priemonė. Specializuotų padalinių kūrimas, plėtojimas ir jų veiklos propagavimas

Aplinkybės: Daugelyje šalių jau yra sukurti specialūs ar specializuoti padaliniai, nagrinėjantys tik pagrindinių tarptautinių nusikaltimų bylas. Iš valstybių narių tokius padalinius nusikalstamų veikų tyrimo institucijose ir (arba) prokuratūros turi Nyderlandai, Danija, Belgija, Vokietija, Prancūzija, Švedija, Jungtinė Karalystė ir Kroatija. Taryba taip pat yra nurodžiusi, kad pageidautina sukurti tokias struktūras, pažymėdama, kad valstybės narės turėtų:

užtikrinti, kad teisėsaugos institucijos ir imigracijos institucijos turėtų reikiamų išteklių ir struktūrų, leidžiančių veiksmingai bendradarbiauti bei veiksmingai tirti ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už genocidą, nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus.⁷⁶

⁷⁶ Tarybos sprendimas 2003/335/TVR dėl genocido, nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo, OL L 118, 2003 5 14, p. 12.

Specializuotuose padaliniuose dirba pareigūnai, apmokyti nustatyti genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų, kankinimo ir prievartinio dingimo atvejus, juos tirti ar vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už šiuos nusikaltimus.⁷⁷ Taikant daugiadalykį požiūrį taip pat būtų įtraukiami kitų sričių ekspertai, pavyzdžiui, istorikai, sociologai, diplomatai, antropologai, finansinių tyrimų ir turto susigrąžinimo specialistai, taip pat karinių reikalų specialistai. Jie turi specializuotą tarptautinės ir nacionalinės teisės žinių ir gali spręsti konkrečius uždavinius, išskylančius tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už juos. Iš specializuotus padalinius turinčiose valstybėse narės pasiektų rezultatų akivaizdu, kad struktūrinis bendradarbiavimas ir konkrečiam tikslui skirtų padalinių, neturinčių papildomų užduočių, sukūrimas labai palengvina ES teritorijoje esančių įtariamų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų tapatybės nustatymą, tyrimą jų atžvilgiu ir jų baudžiamąjį persekiojimą.⁷⁸ Sukūrus specializuotas struktūras taip pat sudaromos sąlygos palaipsniui kaupti patirtį ir viename padalinyje išlaikyti šias žinias, geriausią praktiką ir įgytą patirtį. Net kai valstybėse narėse paprastai nebūna didelio asmenų, atvykstančių iš konflikto zonų, srauto arba jos iki šiol nėra susidūrusios su šios rūšies nusikalstamumo atvejais, reikėtų nustatyti pagrindinių tarptautinių nusikaltimų prokurorų specializaciją.

Rekomenduojami veiksmai: Nacionaliniu ir tam tikru mastu ES lygiu reikėtų imtis tam tikrų konkrečių veiksmų, kad valstybės narės galėtų įsteigti ar toliau plėtoti specializuotus padalinius:

- a) Valstybės narės turėtų steigti specializuotus padalinius ir (arba) užtikrinti darbuotojų specializaciją visais lygiais

⁷⁷ Specializuoti padaliniai dažnai taip pat turi kompetenciją kankinimo ir prievartinio dingimo srityse, nes šie nusikaltimai gali būti priskiriami nusikaltimams žmogiškumui ir karo nusikaltimams, tačiau gali būti vykdomas ir jų kaip atskirų tarptautinių nusikaltimų baudžiamasis persekiojimas. Pastaruoju atveju yra didesnė tikimybė, kad baudžiamasis persekiojimas bus sėkmingas.

⁷⁸ Nuo XX a. paskutiniojo dešimtmečio pabaigos iki 2010 m. 18 iš 24 apkaltinamųjų nuosprendžių dėl tarptautinių nusikaltimų atveju tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą vykdė specializuoti padaliniai; žr. REDRESS ir Tarptautinė žmogaus teisių federacija, „*The Practice of Specialised War Crimes Units*“ (Specializuotų karo nusikaltimų padalinių praktika), p. 18. 2012 m. sausio mėn. Prancūzijoje įsteigtas naujas policijos ir prokuratūros padalinys padarė didelę pažangą mažindamas neišnagrinėtų tarptautinių nusikaltimų bylų skaičių; kai kurios iš jų buvo 20 metų senumo. Per pirmuosius dvejus metus jis pasiekė vieną apkaltinamąjį nuosprendį, užbaigė tyrimą dėl dviejų įtariamųjų (jų teismas numatytas 2015 m.) ir pradėjo dešimt naujų tyrimų. Žr. Delphine Carlens ir Nicolas le Coz straipsnius REDRESS, „*EU Update on International Crimes*“ (Naujausia ES informacija apie tarptautinius nusikaltimus), 2013 m. liepos mėn., <http://www.redress.org/downloads/publications/2013-June-Legal-update.pdf> ir 2014 m. liepos mėn., <http://www.redress.org/downloads/1407euupdate.pdf>.

❖ Specialūs visų lygių padaliniai (teisėsaugos, prokuratūros ir kitų tarnybų, pavyzdžiui, imigracijos, savitarpio teisinės pagalbos institucijos ir užsienio reikalų ministerija) yra naudingi užtikrinant specializaciją, kompetenciją, bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija nacionaliniu lygiu. Valstybės narės, kurios dar neturi specializuotų padalinių, gali semtis įkvėpimo ir prašyti rekomendacijų iš kitų valstybių narių, kuriose tokie padaliniai jau yra įsteigti. Be to, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad padaliniai turėtų pakankamai išteklių ir darbuotojų, o darbuotojai būtų reguliariai ir tinkamai mokomi.

b) Nacionalinės nebaudžiamumo klausimų darbo grupės sukūrimas specializuotų padalinių bendriems veiksams ir bendradarbiavimui užtikrinti

❖ Valstybės narės gali užtikrinti veiksmingą ir prasmingą imigracijos bei policijos tarnybų ir prokuratūrų specializuotų padalinių bendradarbiavimą sukurdamos nacionalinę nebaudžiamumo klausimų darbo grupę.

❖ Be to, specializuotų padalinių įsteigimas ir veikimas gali būti įtvirtinti nacionalinėje kovos su nebaudžiamumu už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus strategijoje.

c) Tinklas turėtų padėti valstybėms narėms steigti specializuotus padalinius ir propaguoti jų veiklą

❖ Tinklas turėtų padėti valstybėms narėms steigti tokius padalinius teikdamas informaciją apie specializuotų padalinių egzistavimą ir veikimą kitur ir sudaryti palankesnes sąlygas atitinkamam bendradarbiavimui steigiant specializuotus padalinius.

2 priemonė. Saugaus prieglobsčio vietų išvengimas geriau nustatant nusikaltimų atvejus ir byloms aktualią informaciją

Aplinkybės: Nacionalinių valdžios institucijų tinkle įgyta patirtis pademonstravo informacijos, kurią imigracijos institucijos pateikė tyrimo tarnyboms / prokuratūroms, svarbą. Imigracijos institucijos yra atsakingos už kurį nors iš patekimo į ES punktų ir joms tenka itin svarbus vaidmuo pradiniam etape nustatant įtariamųjų, atvykstančių į ES teritoriją ar joje esančių, tapatybę ir buvimo vietą. Imigracijos institucijos taip pat turi palankiausias sąlygas gauti informaciją apie pagrindinių tarptautinių nusikaltimų liudininkus ir aukas. Praktinė ir (arba) teisinė galimybė baudžiamosios justicijos institucijoms gauti konkrečias bylas ir informaciją iš imigracijos institucijų, kad nustatytų įtariamų vykdytojų, aukų ir galimų liudininkų tapatybę, labai padidina kompetentingų nacionalinių tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo institucijų veiksmingumą ir efektyvumą.

Rekomenduojami veiksmai: Nacionaliniu ir tam tikru mastu ES lygiu galima imtis tam tikru konkrečių veiksmų, kad būtų pasinaudota imigracijos institucijų galimybėmis prisidėti prie kovos su nebaudžiamumu nustatant galimus nusikaltimų atvejus ir byloms aktualią informaciją:

a) Imigracijos institucijų pareigūnai turėtų gauti tinkamą mokymą

- ❖ Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad imigracijos institucijų pareigūnai būtų tinkamai mokomi ir supažindinami su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų bendru faktiniu ir teisiniu sudėtingumu bylų pagal 1 straipsnio F dalį atveju, taip pat suprastų veiksmus, kurie yra aktualūs tam tikroje konflikto vietoje.
- ❖ Europos prieglobsčio paramos biuras (EASO) turi palankiausias sąlygas teikti nacionalinėms valdžios institucijoms tokią gebėjimų stiprinimo pagalbą, bendradarbiaujant su tinklu ir imigracijos institucijomis, turinčiomis patirties šioje srityje. EASO turėtų užtikrinti, kad į jo mokomąją medžiagą ir veiklą būtų įtraukiami atitinkami moduliai.⁷⁹

b) Turėtų būti gerinama baudžiamosios justicijos institucijų prieiga prie imigracijos institucijų duomenų

- ❖ Imigracijos pareigūnai turėtų privalėti nurodyti ne tik prieglobsčio prašymų atmetimo teisinius pagrindus, bet ir konkrečias priežastis. Pateikus priežastis padidėja atitinkamų teisėsaugos institucijų galimybės nustatyti įtariamųjų ar liudininkų tapatybę. Jei tai būtų daroma nuosekliai, tokiu būdu valdžios institucijos galėtų atsekti galimas įtariamųjų ir liudininkų tarpusavio sąsajas, taikant nacionaliniu lygiu turimas technines priemones ir duomenų apsaugos teisės aktus.
- ❖ Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas rinkti informaciją apie pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, imigracijos institucijos turėtų užtikrinti, kad būtų galima atlikti atitinkamos informacijos paiešką naudojantis konkrečiais kriterijais. Jie turėtų apimti asmens atvykimo datą, tikslią kilmės vietą, profesiją (įskaitant, pavyzdžiui, kariuomenėje vykdytas funkcijas ar turėtą laipsnį arba institucijos, kurioje asmuo dirbo, pavadinimą) ir konflikto vietą, iš kurios asmuo atvyko.

⁷⁹ Žr. EASO interneto svetainę, skyrelį „*What we do*“, <http://easo.europa.eu/about-us/tasks-of-easo/training-quality/>.

c) Valstybės narės turėtų patvirtinti imigracijos ir teisėsaugos institucijų taikomą integruotą požiūrį⁸⁰

- ❖ Valstybės narės turėtų įdiegti labiau integruotą imigracijos, policijos tarnybų ir prokuratūrų taikomą požiūrį, nes toks požiūris pagerins valstybių narių institucijų poziciją kovojant su nebaudžiamumu. Pagal tokį požiūrį imigracijos pareigūnai, susidūrę su 1 straipsnio F dalyje nurodytais atvejais, turėtų privalėti informuoti teisėsaugos institucijas.⁸¹ Tinklo institucijos ryšiams palaikyti nurodė, kad norint užtikrinti automatinę informacijos srautą, reikia konkrečios pareigos keistis informacija apie galimus įtariamuosius.⁸² Be to, laikantis tokio požiūrio taip pat galėtų būti numatytas informacijos apie pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukas ir galimus liudininkus srautas, gavus atitinkamo asmens sutikimą.⁸³

⁸⁰ Tinklo 13-ojo susitikimo (2012 m. lapkričio 7–8 d.) išvadose, remdamiesi klausimynu „Tyrimo tarybų ir prokuratūrų prieiga prie imigracijos bylų ir duomenų“, dalyviai pažymėjo, kad nėra jokio bendro valstybių narių požiūrio, susijusio su pareiga pranešti apie 1 straipsnio F dalyje nurodytus atvejus teisėsaugos ir baudžiamojo persekiojimo institucijoms. Be to, išvadose pabrėžta, kad kai kuriose valstybėse narėse laikomasi tvirto integruoto požiūrio į pranešimo apie 1 straipsnio F dalyje nurodytus atvejus užtikrinimą, ir, tinklo manymu, tai yra rekomenduojama praktika, kurios turėtų būti laikomasi siekiant užtikrinti glaudų bendradarbiavimą ir geresnį pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų, liudininkų ir aukų tapatybės nustatymą.

⁸¹ Vienintelės valstybės narės, priėmusios teisės aktus, kuriuose imigracijos institucijoms konkrečiai nustatoma prievolė pranešti apie 1 straipsnio F dalyje nurodytus atvejus, yra Nyderlandai, Lenkija ir Švedija. Tokia praktika egzistuoja Belgijoje ir Estijoje. Be to, tokios pranešimų teikimo prievolės taikomos tinklo valstybėse stebėtojose Norvegijoje, Kanadoje ir Šveicarijoje.

⁸² *Pavyzdžiui*, Nyderlanduose imigracijos institucijų specializuotas 1 straipsnio F dalyje nurodytų atvejų padalinys automatiškai perduoda su 1 straipsnio F dalyje nurodytu atveju susijusią bylą prokuratūrai. Peržiūrėjusi bylą, prokuratūra priima sprendimą, ar perduoti atvejį tirti Nyderlandų policijos specializuotam padalinii. Kanadoje egzistuoja oficiali struktūra, kurioje nacionalinėje karo nusikaltimų programoje dalyvaujančios žinybos (imigracijos institucijos, policija ir Teisingumo departamentas) rengia reguliarius posėdžius, kad įvertintų visose tarnybose gautus visus naujus kaltinimus ir, remdamosi nustatytais kriterijais, nustatytų, kuriai žinybai byla turėtų būti priskirta. Paprastai bylos su pačiais rimčiausiais kaltinimais paskiriamos tirti policijos tarnyboms, o bylos su mažiau rimtais kaltinimais perduodamos imigracijos tarnyboms. Imigracijos institucijų ir teisėsaugos / baudžiamojo persekiojimo tarnybų bendradarbiavimo praktika Nyderlanduose ir Kanadoje, taip pat Belgijoje ir Norvegijoje, patvirtina, kad struktūrinis bendradarbiavimas padeda nustatyti ES teritorijoje esančių įtariamų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų tapatybę ir vėlesnį tyrimą bei baudžiamąjį persekiojimą.

⁸³ *Pavyzdžiui*, Vokietijos imigracijos departamentas prašo iš Sirijos atvykstančių prieglobsčio prašytojų užpildyti formą, kurioje klausiama, ar jie yra buvę karo nusikaltimų liudininkais ir, jei taip, pateikti išsamesnę informaciją. Žr. *Human Rights Watch*, „*The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands*“ („Toli siekianti teisingumo galia. Specializuotų Prancūzijos, Vokietijos ir Nyderlandų karo nusikaltimų padalinių patirtis“), 2014 m. rugsėjo mėn., p. 10, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf. 2008 m. Danija priėmė įstatymą, pagal kurį baudžiamojo persekiojimo institucijoms leidžiama gauti imigracijos bylas, susijusias su asmenų grupėmis, atvykusiomis iš konflikto vietų, kad būtų galima nustatyti galimų įtariamųjų tapatybę arba naudoti jas vykdomuose tyrimuose nustatant pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukų ir liudininkų tapatybę.

- d) Juridinių asmenų atsakomybė ir dalyvavimas pagrindiniuose tarptautiniuose nusikaltimuose
- ❖ Juridiniai asmenys pagrindiniuose tarptautiniuose nusikaltimuose gali dalyvauti remdami, finansuodami, kurstydami šiuo nusikaltimus, padėdami juos vykdyti ar iš jų pelnydamiesi.⁸⁴ Siekiant užtikrinti juridinių asmenų atskaitomybę ir panaikinti nebaudžiamumo spragą šioje srityje, nacionalinės valdžios institucijos, nustatydamos galimus atvejus ir atlikdamos tyrimą, turėtų žvelgti iš žmogaus teisių pažeidimų, neteisėtos gamtos išteklių gavybos, kuri prilygintina plėšikavimui karo nusikaltimų atveju, perspektyvos arba užtikrinti bendrą baudžiamąjį persekiojimą už kitų formų nusikalstamumą, pavyzdžiui, pinigų plovimą ir embargo taisyklių pažeidimą. Šis požiūris ypač aktualus penkioms valstybėms narėms, kurios savo nacionalinėje teisėje nėra numačiusios juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės.⁸⁵
- e) Valstybės narės turėtų tikrinti, ar jų nacionaliniuose gyventojų registruose nėra asmenų, kurių atžvilgiu yra paskelbta tarptautinė paieška
- ❖ Nacionalinės valdžios institucijos paprastai patikrina paskelbtas tarptautines asmenų paieškas, pavyzdžiui, Interpolo *Red Notice*, kai užsieniečiai mėgina atvykti į jų teritoriją. Valstybės narės taip pat turėtų užtikrinti, kad nacionalinės valdžios institucijos reguliariai tikrintų Interpolo *Red Notice* skelbimus gyventojų registruose, į kuriuos įtraukti valstybės narės teritorijoje jau esantys ar gyvenantys asmenys. Nacionalinėms valdžios institucijoms periodiškai tikrinant jau paskelbtas paieškas ar orderius būtų užtikrinta, kad ES netaps saugiu prieglobsčiu bėgliams, įvykdžiusiems pagrindinius tarptautinius nusikaltimus.

3 priemonė. Veiksmingo bendradarbiavimo sistemos įdiegimas

Aplinkybės: Palankesnės sąlygos tam tikros valstybės narės imigracijos, teisėsaugos, baudžiamojo persekiojimo, savitarpio teisinės pagalbos, finansinių ir žvalgybos institucijų bendradarbiavimui, susijusiam su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, taip pat bendradarbiavimui su pilietine visuomene, yra būtinas žingsnis norint panaikinti nebaudžiamumo spragą ES. Daugiadalykis požiūris ir padalinių, atsakingų už kovą su terorizmu, organizuotu nusikalstamumu, finansiniais

⁸⁴ Bendrovių ir verslininkų dalyvavimas vykdant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus paprastai gali būti pastebimas dėl neteisėtos gamtos išteklių gavybos besivystančiose šalyse, kai iš jos gautos pajamos naudojamos perkant ginklus ir tai savo ruožtu tampa plataus masto žmogaus teisių pažeidimų ar pagrindinių tarptautinių nusikaltimų priežastimi. Kitas būdas yra tam tikros įrangos arba produktų (pavyzdžiui, cheminių pirmtakų ar stebėjimo priemonių) pardavimas arba nuoma diktatorių režimams ar karinėms grupuotėms, naudojančioms šias prekes vykdant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus. Žr. „*Criminal responsibility of corporations and business persons for serious international crimes*“ (Bendrovių ir verslininkų baudžiamoji atsakomybė už sunkius tarptautinius nusikaltimus), informacinį dokumentą, skirtą 15-am tinklo susitikimui (2013 m. spalio 29–30 d.), Genocido tinklo sekretoriatas.

⁸⁵ Bulgarija, Vokietija, Graikija, Latvija ir Švedija.

nusikaltimais, embargo pažeidimais, pinigų plovimu, neteisėta prekyba deimantais ir kitais gamtos ištekliais, neteisėta prekyba laukiniais gyvūnais ir t. t. ir pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais, tarpusavio bendradarbiavimas yra esminis, nes nusikaltėliai yra plataus profilio, be tam tikros specializacijos, todėl neteisėtai veiklai, iš kurios gali būti gaunamas pelnas, turi būti skiriama ypač daug dėmesio. Be to, konsultacijomis su nevyriausybinėmis organizacijomis nacionaliniu lygiu arba tinkle padedama siekti šio tikslo keičiantis informacija, žiniomis, gebėjimais ir ekspertinėmis žiniomis.

Rekomenduojami veiksmai: Valstybės narės, ES ir tinklo institucijos ryšiams palaikyti turėtų imtis tam tikrų konkrečių veiksmų, kad užtikrintų veiksmingą bendradarbiavimą nacionaliniu lygiu:

- a)* Daugiadalykis požiūris, finansiniai tyrimai, turto susigrąžinimas ir kova su tarptautinių sankcijų pažeidimais remiant kovą su nebaudžiamumu
- ❖ Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimus turėtų papildyti finansiniai tyrimai ir turto susigrąžinimo priemonės. Finansiniai tyrimai ir turto susigrąžinimas turėtų būti vertinami kaip svarbios priemonės, kuriomis naudojantis teikiama kompensacija aukoms, randama kitų rūšių įkalčių, žlugdomas nusikalstamas verslas, ir kurios daro atgrasomąjį poveikį.
 - ❖ Padalinių, veikiančių organizuoto nusikalstamumo, neteisėtos prekybos gamtos ištekliais, finansinių apribojimų priežiūros, tarptautinių sankcijų pažeidimų ir draudimų prekiauti ar keliauti srityse, tarpusavio bendradarbiavimas gali sudaryti sąlygas nacionalinėms valdžios institucijoms gauti informacijos, kuria remiantis gali būti teisiama dėl mažiau sunkaus nusikaltimo, kuomet baudžiamojo persekiojimo institucijų turimi įrodymai nėra pakankamas pagrindas apkaltinamajam nuosprendžiui dėl dalyvavimo vykdant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, tačiau akivaizdžiai rodo, kad padaryta kitų su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais susijusių nusikaltimų (pvz., nusikalstamu būdu įgytų ar iš pinigų plovimo gautų lėšų tvarkymas).
 - ❖ Visi suinteresuotieji subjektai turėtų gauti tinkamą mokymą, kad suprastų, kaip svarbu į nusikalstamos veikos tyrimą įtraukti ir finansinius tyrimus. Gali būti naudojamos esamos priemonės, pavyzdžiui, Kamdeno turto susigrąžinimo tarpagentūriniu tinklu (CARIN).
- b)* Kelių valstybių narių imigracijos institucijų keitimasis informacija
- ❖ Valstybės narės turėtų sudaryti palankesnes sąlygas, atliekant tyrimus dėl asmenų, įtariamų padarius pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, visos Europos imigracijos institucijoms keistis žiniomis, geriausios praktikos pavyzdžiais ir informacija.

- ❖ Turėtų būti sukurta imigracijos institucijų, atsakingų už 1 straipsnio F dalyje nurodytus atvejus, tinklo struktūra, panaši į Genocido tinklą, kuria būtų prisidedama užtikrinant sinergiją ir bendradarbiavimą ir būtų užtikrinamas suderintas požiūris į pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įtariamuosius, aukas ir liudininkus.⁸⁶

c) Kelių patirties ir ekspertinių žinių turinčių tinklo institucijų ryšiams palaikyti paskyrimas

- ❖ Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad Genocido tinklui paskirtos institucijos ryšiams palaikyti turėtų tinkamą patirtį, būtų paskiriamos pakankamam laikotarpiui ir nuosekliai dalyvautų tinklo susitikimuose.
- ❖ Be to, kelių institucijų ryšiams palaikyti, įskaitant tiek baudžiamojo persekiojimo, tiek teisėsaugos institucijų, taip pat savitarpio teisinės pagalbos institucijų atstovus, paskyrimas taip pat padeda aktyviau keistis ekspertinėmis žiniomis, patirtimi, spręsti neišspręstus klausimus ir keistis atitinkama informacija.

d) Institucijos ryšiams palaikyti turi plėtoti ryšius su savo nacionalinio lygio partneriais

- ❖ Tinklo institucijos ryšiams palaikyti galėtų didinti informuotumą apie Genocido tinklą bei jo veiklą ir dėmesį jiems platindamos informaciją apie tinkle aptariamąs temas kitiems nacionalinio lygio teisėsaugos tarnybų, prokuratūrų ir imigracijos tarnybų nariams.
- ❖ Be to, tinklo institucijos ryšiams palaikyti gali rinkti informaciją iš šių tarnybų ir perduoti šią informaciją tinklui, pavyzdžiui, informaciją apie pastarojo meto teisinius pokyčius, susirūpinimą keliančias sritis ir operatyvinius sunkumus.
- ❖ Tinklo institucijos ryšiams palaikyti turėtų koordinuoti veiklą su ministerijų pareigūnais, atstovaujančiais jų valstybėms narėms kituose ES organuose, ypač Bendrųjų klausimų ir vertinimo darbo grupėje (GENVAL), Policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose koordinavimo komitete (CATS) ir Viešosios tarptautinės teisės darbo grupės Tarptautinio baudžiamojo teismo pogrupyje (COJOUR-ICC), tokiu būdu sudarydamos palankesnes sąlygas nacionaliniu ir regionų lygiu taikyti nuoseklų ir darnų požiūrį į kovą su nebaudžiamumu vykdant tiek vidaus, tiek išorės politiką.
- ❖ Tinklo institucijos ryšiams palaikyti taip pat turėtų užtikrinti keitimąsi informacija ir bendradarbiavimą su nacionaliniais TBT ryšių punktais, kurie dažniausiai yra susiję su užsienio reikalų ministerijomis, o ne su policijos tarnybomis arba prokuratūra ir teisingumo ministerijomis.

⁸⁶ Toks tinklas jau egzistuoja tarp Jungtinės Karalystės, JAV, Kanados, Australijos ir Naujosios Zelandijos.

e) Valstybės narės turėtų sukurti nacionalinę kovos su nebaudžiamumu darbo grupę ir propaguoti jos veiklą

- ❖ Pirmiau nurodytą nacionalinio lygio bendradarbiavimą valstybės narės galėtų skatinti sudarydamos nacionalines kovos su nebaudžiamumu darbo grupes. Reguliarūs nacionalinių darbo grupių posėdžiai palengvintų nacionalinių institucijų ryšiams palaikyti ir jų kolegų kitose valstybių narių institucijose tarpusavio ryšius.

f) Bendruomenės dalyvavimo grupių sukūrimas valstybėse narėse

- ❖ Nacionalinės valdžios institucijos galėtų apsvarstyti galimybę nacionaliniu lygiu sukurti bendruomenės dalyvavimo grupes, kad būtų užtikrintas atitinkamų nacionalinių valdžios institucijų ir pilietinės visuomenės atstovų veiklos koordinavimas. Tokios grupės palengvina atvirą keitimąsi informacija ir diskusijas bendradarbiavimo klausimais, sudaro nacionalinėms valdžios institucijoms sąlygas palaikyti glaudesnius ryšius su NVO, dirbančiomis su aukomis ir liudininkais, ir išnagrinėti taisomąsias priemones, taip pat informuoti bendruomenes apie veiklą ir rezultatus.

g) Valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę naudoti jungtines tyrimų grupes

- ❖ Valstybės narės turėtų apsvarstyti galimybę tiriant pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdant baudžiamąjį persekiojimą už šiuos nusikaltimus naudoti jungtines tyrimų grupes. Jungtinės tyrimų grupės užtikrina valstybių narių teisėsaugos institucijoms nemažą pridėtinę vertę, kadangi joms teikiama Eurojusto bei Europolo parama ir ES finansavimas. Jungtinės tyrimų grupės gali padėti išvengti darbo ir išlaidų dubliavimo, sutaupyti personalo ir finansinių išteklių, suteikti teisinį pagrindą greitam ir lanksčiam keitimuisi informacija ir sumažinti liudytojų bei aukų šaukimo į teismą duoti parodymus atvejų skaičių.

h) Visuotinės valstybių bendradarbiavimo sistemos poreikis

- ❖ Norint išspręsti problemas, kylančias dėl to, kad trūksta valstybių teismo bendradarbiavimo mechanizmo, reikia visuotinės valstybių bendradarbiavimo sistemos.
- ❖ ES institucijos ir valstybės narės turėtų toliau remti Nyderlandų, Belgijos, Slovėnijos, Argentinos ir Senegalo pasiūlytą iniciatyvą, kuria siekiama užpildyti bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose spragą. Parama šiam pasiūlymui turėtų būti teikiama visuose regioniniuose ir pasauliniuose forumuose, kad nacionalinėms valdžios institucijoms būtų sudarytos palankesnės sąlygos bendradarbiauti su trečiosiomis valstybėmis savitarpio teisinės pagalbos ir ekstradicijos klausimais.

- i)* Dalijimasis informacija apie kovą su nebaudžiamumu nacionaliniu ir ES lygiu
- ❖ Sprendimus priimantiems asmenimis ir plačiai visuomenei turėtų būti teikiama informacija apie pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų atžvilgiu vykdomus tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą. Nacionalines pastangas galėtų papildyti per tinklo sekretoriata Europos lygiu teikiama naujausia informacija.⁸⁷
 - ❖ Tokiais periodiškai teikiama pranešimais apie naujausius pokyčius sprendimų priėmimo ir teisėkūros procese dalyvaujančioms institucijoms užtikrinama, kad rengiant tolesnius teisės aktų ir administracinius pakeitimus prireikus būtų atsižvelgta į sunkumus, su kuriais susiduria atitinkamos už įtariamų nusikaltimų vykdytojų tapatybės nustatymą, tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą atsakingos institucijos.

4 priemonė. Su tyrimu, baudžiamuoju persekiojimu ir savitarpio teisine pagalba susijusių teisės aktų tobulinimas

Aplinkybės: Valstybių narių gebėjimas tirti pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą už juos priklauso nuo įsipareigojimų pagal tarptautinę sutarčių ir paprotinę teisę, kuria draudžiami pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai, visapusiško įgyvendinimo nacionalinės teisės aktais. Tokių teisės aktų egzistavimas taip pat yra itin svarbus tarpusavio teisei pagalbai palengvinti.

Rekomenduojami veiksmai: Valstybės narės gali imtis įvairių veiksmų, kuriais užtikrintų, kad jų nacionalinės teisės aktai atitiktų jų įsipareigojimus pagal tarptautines sutartis ir tarptautinę paprotinę teisę:

- a)* Užtikrinti, kad galiotų išsamūs ir atnaujinami nacionalinės teisės aktai dėl pagrindinių tarptautinių nusikaltimų
- ❖ Prireikus valstybės narės turėtų iš dalies pakeisti galiojančius teisės aktus siekdamos užtikrinti, kad jų nacionalinės teisės aktai atitiktų jų įsipareigojimus pagal tarptautinę paprotinę teisę ir sutarčių teisę, susijusią su pagrindiniais tarptautiniais nusikaltimais.⁸⁸
- ❖ Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad jų atitinkamuose nacionalinės teisės aktuose būtų numatyta tarptautinius standartus atitinkanti pagrindinių tarptautinių nusikaltimų apibrėžtis ir kad tiems nusikaltimams būtų taikoma ekstrateritorinė jurisdikcija, įskaitant universaliają jurisdikciją.

⁸⁷ Periodinių pranešimų Europos Parlamentui klausimu žr. Tarybos sprendimo 2002/494/TVR 3 straipsnį.

⁸⁸ Žr. *pirmiau*: pirmas skyrius, 1.2 skirsnis „Valstybių prievolė tirti ir vykdyti baudžiamąjį persekiojimą“.

- ❖ Be to, valstybės narės turėtų užtikrinti, kad nacionalinės teisės aktuose būtų numatytos tokios sąvokos kaip vadovavimas ar viršesnė atsakomybė ir būtų įtrauktos atitinkamos taisyklės dėl to, kad vadovybės įsakymų vykdymas nėra priimtinas gynybos argumentas, taip pat dėl senaties terminų.
- b) Užtikrinti, kad nacionalinės teisės aktai ir praktika, susiję su tarptautiniais imunitetais, nesuteiktų asmenims nederamos apsaugos
- ❖ Valstybės narės ir nacionalinės valdžios institucijos turi vykdyti savo funkcijas užtikrindamos, kad asmenys imunitetais nebūtų nederamai apsaugomi nuo baudžiamosios atsakomybės už pagrindinių tarptautinių nusikaltimų įvykdymą.⁸⁹
- ❖ Valstybės narės turėtų parengti tarptautinius standartus atitinkančias nacionalines gaires ir pateikti šios teisės srities paaiškinimus, taikomus atitinkamoms ministerijoms ir baudžiamosios justicijos institucijoms.⁹⁰
- ❖ Tinklas galėtų padėti rengti esamos geriausios praktikos pavyzdžių rinkinį ir nustatyti taisyklių dėl tarptautinio imuniteto taikymo sritį. Tokiomis gairėmis nacionalinės valdžios institucijos galėtų naudotis tais atvejais, kai nėra tikrumo dėl užsienio valstybių pareigūnų, įtariamų įvykdžius pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, statuso.

5 priemonė. Tinklo plėtojimas paverčiant jį kompetencijos centru ir jo veiklos propagavimas tiek ES forumuose, tiek pasaulio mastu

Aplinkybės: Tinklui tenka centrinis vaidmuo užtikrinant ES įsipareigojimą kovoti su nebaudžiamumu savo viduje. Būsima tinklo plėtra ir vystymasis priklauso nuo tinklo sekretariatui skiriamų išteklių. Papildoma parama suteiktų tinklo sekretariatui galimybę įvairiais būdais skatinti kovą su nebaudžiamumu.

Rekomenduojami veiksmai: Jei būtų padidinti tinklo ištekliai, jis pats galėtų imtis kelių veiksmų, kad taptų kompetencijos centru ir propagotų savo veiklą tiek ES forumuose, tiek pasaulio mastu:

- a) Turėtų būti stiprinamas valstybių tarpusavio keitimasis informacija

⁸⁹ Tinklas aptarė su tarptautiniu imunitetu ir nacionaline praktika šioje srityje susijusių tarptautinių taisyklių klausimą 14-ame susitikime, įvykusiame 2013 m. balandžio 17–18 d.

⁹⁰ Nyderlanduose Tarptautinės viešosios teisės patariamajam komitetui buvo pavesta parengti rekomendacijas dėl užsienio valstybių pareigūnų imuniteto pagrindinių tarptautinių nusikaltimų atžvilgiu. Nyderlandų Vyriausybė pritarė šioms gairėms ir taip sudarė sąlygas visoms atitinkamoms nacionalinėms valdžios institucijoms jas taikyti, kai nėra tikrumo dėl užsienio valstybių pareigūnų ar atstovų statuso. Žr. <http://www.cavv-advies.nl/Publications>.

❖ Turėtų būti plečiama valstybių tarpusavio keitimosi informacija tinklo funkcija, kad būtų galima daugiau keistis informacija apie, *inter alia*, taikytiną nacionalinę ir tarptautinę teisę, atitinkamas procedūras, vykdomą baudžiamąjį persekiojimą ar tyrimus, turimus įrodymus ar atitinkamus liudytojus, sudarant palankesnes sąlygas nacionalinėms valdžios institucijoms vykdyti teisingumą įtariamų vykdytojų atžvilgiu, o tinklui – vystytis kaip kovos su nebaudžiamumu ES centrai.

b) Turėtų būti plečiamas tinklo ataskaitų teikimas ir bendradarbiavimas su kitomis ES institucijomis ir atitinkamais subjektais

- ❖ Tinklo sekretoriatas turėtų rengti metinę veiklos ataskaitą, kurioje būtų apibūdinamos valstybių narių pastangos kovoti su nebaudžiamumu ir kuri galėtų būti pateikiama atitinkamoms ES institucijoms, kad jos turėtų naujausią informaciją apie atitinkamus pokyčius ES.⁹¹ Šia ataskaita būtų didinamas informuotumas apie problemas, su kuriomis susiduria atitinkamos nacionalinės valdžios institucijos, o tai taptų akstinu pašalinti esamas spragas ir teisėkūros trūkumus.
- ❖ Tinklo sekretoriatas turėtų rengti ekspertų dokumentus įvairiais klausimais, susijusiais su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimais ir baudžiamuoju persekiojimu už juos, kuriuose būtų nurodoma, kaip galima gerinti bendradarbiavimą ir savitarpio teisinę pagalbą, taip pat pranešama apie su ES arba tarptautine teise susijusius teisinius ir praktinius pokyčius.⁹²
- ❖ Turėtų būti plečiamas tinklo sekretoriato bendradarbiavimas su kitais nacionaliniais, regioniniais ir tarptautiniais subjektais. Aktyviais ryšiais ir bendradarbiavimu su daugeliu NVO, remiančių kovą su nebaudžiamumu, diskusijomis su regioninėmis organizacijomis, pavyzdžiui, su Afrikos Sąjunga, TBT ir *ad hoc* teismų atstovais, Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ir Interpolo atstovais ir kitais, užtikrinamas visapusiškesnis požiūris į nebaudžiamumo spragos panaikinimą.

⁹¹ Tarybos sprendimo 2002/494/TVR 3 straipsnis.

⁹² Daugiau minčių ir rekomendacijų dėl tinklo plėtojimo galima rasti organizacijos *Human Rights Watch* ataskaitoje „*The Long Arm of Justice: Lessons from specialised war crimes units in France, Germany and the Netherlands*“, 2014 m. rugsėjo mėn., p. 86–90, http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/IJ0914_ForUpload.pdf.

6 priemonė. Atnaujinti ES įsipareigojimai

Aplinkybės: Nors ES yra pademonstravusi reikšmingą paramą kovai su nebaudžiamumu, vis dėlto reikia atnaujinti jos įsipareigojimus ir toliau teikti paramą. Jos politinis įsipareigojimas dėl šios kovos nėra akivaizdus pasibaigus Stokholmo programai. Jei pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų nebaudžiamumo tema vėl būtų įtraukta į darbotvarkę, tai labai padėtų didinti informuotumą, plėsti veiklos koordinavimo gebėjimus ir remti nacionalinių valdžios institucijų vykdomus tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą.

Rekomenduojami veiksmai: ES institucijos galėtų imtis kelių priemonių, kad padidintų paramą kovai su nebaudžiamumu:

- ❖ Europos Komisija turėtų padėti kovoti su nebaudžiamumu oficialiai įvertindama Tarybos sprendimo 2002/494/TVR ir Tarybos sprendimo 2003/335/TVR įgyvendinimą valstybėse narėse, kaip numatyta Stokholmo programoje. Atliekant šį vertinimą gali paaiškėti, kuriose srityse veiklą reikia tobulinti, ir galėtų būti pateikta vertingų rekomendacijų tinklui ir jo sekretoriatui.
- ❖ Eurojusto ir Europolo įgaliojimai turėtų būti išplėsti, kad apimtų pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, tokiu būdu sudarant šioms organizacijoms sąlygas bendradarbiauti su tinklu, kad būtų užtikrinta kuo didesnė parama nacionalinėms valdžios institucijoms.⁹³
- ❖ Europos Sąjunga turėtų apsvarstyti galimybę parengti Kovos su nebaudžiamumu ES veiksmų planą arba suteikti išteklius jam parengti, nes tai būtų svarbi priemonė skatinant bendradarbiavimą ir geriausios praktikos plėtojimą nacionaliniu ir regioniniu lygiu, siekiant stiprinti pagrindinių tarptautinių nusikaltimų tyrimą ir baudžiamąjį persekiojimą už juos.
- ❖ Europos Parlamento Piliečių laisvių, teisingumo ir vidaus reikalų komitetas (LIBE), bendradarbiaudamas su Žmogaus teisių komitetu, turėtų Europos Parlamente surengti metinį klausymą kovos su nebaudžiamumu Europos Sąjungoje tema.

⁹³ Naujais Eurojusto ir Europolo reglamentų projektais siūloma išplėsti nusikaltimų, kurių atžvilgiu Eurojustui ir Europolui ateityje gali būti suteikta kompetencija, sąrašą. Į sąrašą taip pat įtrauktas genocido nusikaltimas, nusikaltimai žmoniškumui ir karo nusikaltimai. Atsižvelgiant į derybų rezultatus, priėmus naujuosius Eurojusto ir Europolo reglamentas jų kompetencijos materialinė taikymo sritis būtų išplėsta įtraukiant į ją pagrindinius tarptautinius nusikaltimus. Dėl šios priežasties tinklas, Eurojustas ir Europolas turėtų susieti savo įgaliojimus ir užduotis, kad būtų kuo labiau padidinta parama specialistams, tiriantiems pagrindinius tarptautinius nusikaltimus ir vykdančiams baudžiamąjį persekiojimą už juos. Šios trys įstaigos turėtų galėti vykdyti lygiagrečiai veiklą pagal savo atitinkamus įgaliojimus, kad būtų kuo geriau propaguojama ES pozicija kovos su nebaudžiamumu srityje. Pasiūlymai pateikiami <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0173:FIN:LT:PDF> ir <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0535:FIN:LT:PDF>.

- ❖ Europos Komisija turėtų įvertinti papildomas finansavimo galimybes nacionalinėms valdžios institucijoms remti kuriant specializuotus padalinius.
- ❖ ES turėtų užtikrinti mokymo ir gebėjimų stiprinimo finansavimo galimybes, įskaitant galimybes, susijusias su teisėsaugai, prokurorams, savitarpio teisinės pagalbos pareigūnams ir teisėjams skirtais projektais ir mokymo programomis Europos teisėjų mokymo tinkle (ETMT) arba Europos policijos koledže (CEPOL), daugiausia dėmesio skiriant tarptautinei humanitarinei teisei ir tarptautinei baudžiamajai teisei.

7 priemonė. Atitinkamų nacionalinių valdžios institucijų gebėjimų stiprinimas ir informuotumo didinimas

Aplinkybės: Daugelis valstybių narių vis dar susiduria su sunkumais dėl to, kad trūksta ekspertų, kurių specializacija yra pagrindiniai tarptautiniai nusikaltimai. Asmenų, dirbančių su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojais arba aukomis, specializuotas mokymas yra būtinas. Platformos, kuriomis būtų galima naudotis sudarant palankesnes sąlygas dalytis žiniomis ir mokyti specialistus kovos su nebaudžiamumu srityje valstybių narių lygiu, yra, pavyzdžiui, ETMT, EASO ir CEPOL.⁹⁴

Rekomenduojami veiksmai: Specializuotam mokymui valstybėse narėse plėsti galima imtis kelių priemonių, o tai savo ruožtu padės pašalinti spragą, atsiradusią dėl esamų mokymo ir specializuoto personalo stokos valstybėse narėse problemų.

a) Užtikrinti mokymą prieglobsčio, teismo ir policijos bendradarbiavimo klausimais

- ❖ Personalui, dirbančiam įtariamų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų tapatybės nustatymo, tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo srityse, reikia specializuoto mokymo, kad jis įgytų žinių apie faktinį ir teisinį nusikaltimo sudėtingumą, sąlygas, kuriomis jis buvo įvykdytas, ir įvairius taikytinos teisės šaltinius.
- ❖ Specializuotų mokymo įstaigų ar programų, kuriose daugiausia dėmesio būtų skiriama baudžiamajam persekiojimui už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus, sukūrimas taip pat padėtų pašalinti spragą, atsiradusią dėl esamų mokymo ir specializuoto personalo stokos valstybėse narėse problemų. Taip pat reikia parengti advokatų, aukų teisinių atstovų ir teisėjų pagrindinių tarptautinių nusikaltimų bylose poreikiams pritaikytas mokymo programas.

⁹⁴ Pavyzdžiui, Europos prieglobsčio paramos biuras yra parengęs dvi išsamias ataskaitas dėl kilmės šalies (Afganistano): „*Insurgent strategies – intimidation and targeted violence against Afghans*“ (Sukilėlių strategijos. Bauginimas ir tikslinis smurtas prieš afganistaniečius), 2012 m. gruodžio mėn., http://easo.europa.eu/wp-content/uploads/192143_2012_5967_EASO_Afghanistan_II.pdf, ir „*Taliban Strategies – Recruitment*“ (Talibano strategijos. Verbavimas), 2012 m. liepos mėn., http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/european-asylum-support-office/bz3012564enc_complet_en.pdf.

b) Parama teikiant specializuotas ekspertines žinias

- ❖ Nacionalinės valdžios institucijos turėtų apsvarstyti galimybę prašyti paramos iš organizacijų, kurių ekspertai yra specialiai apmokyti genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir rimtų žmogaus teisių pažeidimų tyrimo srityje, pavyzdžiui, *Justice Rapid Response* (JRR).⁹⁵

c) Europos kovos su nebaudžiamumu už pagrindinius tarptautinius nusikaltimus diena

- ❖ ES lygiu galėtų būti nustatyta iniciatyva – specialus renginys pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukų atminimui pagerbti, kuriuo būtų didinamas informuotumas ir propaguojama kova su nebaudžiamumu, analogiškas visų totalitarinių ir autoritarinių režimų aukų Europos masto atminimo diena, ES kovos su prekyba žmonėmis diena ir pasaulinei tarptautinio teisingumo diena. Tokiu renginiu būtų didinamas informuotumas apie problemas, susijusias su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų vykdytojų patraukimu baudžiamojon atsakomybėn.

8 priemonė. Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukų ir liudininkų teisės, apsauga ir parama jiems

Aplinkybės: Tyrimus ir baudžiamąjį persekiojimą vykdančioms institucijoms kyla ypatingų su pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukomis ir liudininkais susijusių klausimų. Saugumo problemos, traumavimo pavojus ir teisinio atstovavimo procesuose poreikis reiškia, kad nacionalinės valdžios institucijos turi skirti ypatingą dėmesį aukų ir liudininkų dalyvavimui tyrimuose ir baudžiamajame persekiojime.

Rekomenduojami veiksmai: Nepaisant susijusių sunkumų, nacionalinės valdžios institucijos turėtų imtis tam tikrų priemonių, susijusių su aukų ir liudininkų teisėmis ir poreikiais.

a) Baudžiamojo persekiojimo strategijose turėtų būti numatyta tinkamo aukų informavimo strategija

- ❖ Valstybės narės turėtų turėti aiškias taisykles dėl aukoms skirtų informavimo ir komunikacijos priemonių, susijusių su vykdomais teismo procesais ar tyrimais. Tokios priemonės taip pat turėtų apimti aukų požiūrio ir jų teisių aspektų integravimą į tyrimo ir baudžiamojo persekiojimo strategijas.

b) Nacionalinės valdžios institucijos turėtų teikti informaciją apie aukų teises ir apsaugos priemones

⁹⁵ JRR yra tarpvyriausybė organizacija, užtikrinanti skubų baudžiamosios justicijos specialistų komandiravimą pagal budėjimo tvarkaraštį. Šie ekspertai yra specialiai apmokyti genocido nusikaltimo, nusikaltimų žmoniškumui, karo nusikaltimų ir rimtų žmogaus teisių pažeidimų tyrimo srityje. Daugiau informacijos žr. <http://www.justicerapidresponse.org/>.

- ❖ Pagrindinių tarptautinių nusikaltimų aukos turėtų būti pakankamai informuojamos apie tai, ar pagal tiriančiosios valstybės jurisdikciją numatomas aukų dalyvavimas tokiuose procesuose. Taip pat tokiais atvejais turėtų būti teikiama informacija apie turimas liudytojų apsaugos priemones.
- ❖ Valstybės narės taip pat privalo užtikrinti, kad tais atvejais, kai auka dalyvauja tokiaame procese kaip jo šalis arba duoda parodymus prieš savo persekiotojus, būtų užtikrinama tinkamo lygio apsauga nuo grasinimų, traumavimo ir pakartotinės viktimizacijos. Tokiomis procedūromis aukoms turėtų būti užtikrinama būtiniausia apsauga, suteikiama pagal Direktyvą, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai.⁹⁶

⁹⁶ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (OL L 315).